

JAZYKOVĚDNÉ AKTUALITY

**INFORMATIVNÍ ZPRAVODAJ
ČESKÝCH JAZYKOVĚDCŮ**

roč. XXXVI – 1999

č. 1 a 2

JAZYKOVÉ AKTUALITY

Informativní

zpravodaj českých jazykovědců

roč. XXXVI - 1999

č. 1 a 2

ISSN 1212 - 5326

Vydává Jazykovědné sdružení České republiky

Redakční rada :

Jan Kořenský (hlavní redaktor)

Jana Hoffmannová (zástupkyně hlavního redaktora)

Alena Vrbová (výkonná redaktorka)

Adolf Erhart, Ján Horecký, Jiří Nekvapil, Pavel Novák, Zdeněk Starý

Adresa redakce a administrace:

Ústav pro jazyk český AV ČR, Letenská 4, 118 51 Praha 1
(k rukám prof. J. Kořenského)

Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha č.j. NP 583/1993
ze dne 13.4.1993.

Příspěvky laskavě zasílejte na disketě 3.5", 1,44 MB ve formátu textového editoru
MS Word; disketu redakce vrátí. Přiložte text příspěvku v jednom vyhotovení,
vytištěný v normalizované úpravě.

OBSAH

	strana
Do nového ročníku Jazykovědných aktualit	4
Z. Švarcová: Mluva jako ústrojná část smyslového vnímání	5
M. Uhlíková: Překladatelské postupy Viléma Mrštíka použité v převodu Tolstého románu Vojna a mír	21
P. Sgall: Lingvistika a zákon schválnosti	30
Z jazykovědných pracovišť	
S. Čmejrková: Zpráva o činnosti JS ČR za rok 1998	42
Diskuse	
J. Štochl: K polemikám o českém a německém pravopisu	47
Jubileá	
Dvě otázky pro jubilanty doc. dr. Mikuláše Zatovkaňuka, CSc., dr. Igora Němce, DrSc., prof. dr. Jaroslava Hubáčka, CSc., prof. dr. Ivana Lutterera, CSc., prof. dr. Stanislava Žažu, CSc. a prof. dr. Zdenku Rusinovou, CSc.	55
Kronika	
L. Janovec: VII. a VIII. kolokvium mladých jazykovedcov v Modre-Piesku	60

Do nového ročníku Jazykovědných aktualit

Redakce Jazykovědných aktualit nehodlá vstoupit do třicátého šestého ročníku s nějakými výraznými změnami. Chceme zachovat všechny dosavadní rubriky, což znamená, že prosíme nejen "kmenové a věrné" autory, ale i autory nové a příští, aby pro nás psali vedle statí také recenze, pohotové zprávy o vědeckých akcích, a to nejen "čistě" jazykovědných. Chceme i nadále dávat různou formou slovo jubilujícím členům Jazykovědného sdružení - budeme tedy pokračovat v tradici rozhovorů, kulatých stolů, anketních otázek apod. Uvítáme pochopitelně také informace o zamýšlených, ale i již uskutečněných výzkumných programech a projektech. Stejně tak rádi přijmeme statí zabývající se souhrnnými informacemi o stavu a rozvoji jednotlivých jazykovědných oborů nebo disciplín.

Soustavně bychom chtěli v tomto a příštích ročnících uveřejňovat statí, které se v nejširším smyslu týkají rozvoje korpusové lingvistiky. Jde o obor, jehož rozvoj u nás dostoupil již do takové fáze, že lze počítat s rostoucí potřebou publikovat nejen texty, řešící specifické programové a lingvistické otázky, ale i texty přinášející řešení bohemistických nebo vůbec jazykových problémů na základě korpusových dat, což často znamená určité dosavadní hypotézy verifikovat, nebo vyvracet. Mnohdy to zároveň znamená pokračovat v tradicích naší kvantitativní lingvistiky v nových podmínkách. Aniž bychom pochopitelně odmítali jakoukoli jinou tematiku, uvítáme v jistém smyslu autory z této oblasti jaksi "přednostně".

Obracíme se i na badatele z těch oborů a stoupence těch teoretických přístupů, kteří z různých příčin obtížně hledají publikační možnosti v dosavadní síti našich jazykovědných časopisů. I jim mohou být stránky Jazykovědných aktualit za určitých okolností určeny.

A nakonec chceme připomenout naši rubriku Diskuse. Třebaže již nějaký čas existuje, stále pocítujeme jen malý zájem o její využívání. Proto končím výzvou: diskutujeme, polemizujeme, přenesme kuloárové polemiky na stránky Jazykovědných aktualit. Učme se diskutovat a polemice věcné, dobře argumentované, poctivé a třeba i temperamentní.

Jan Kořenský

Mluva jako ústrojná část smyslového vnímání

Zdenka Švarcová

Motto:

učí wa hora hora

zveníť ote - otevření

to wa subu subu

zvenčí uza - uzavření

Kodžiki¹

Starí Japonci byli přesvědčeni, že homonyma KŌTŌ (věc) a KŌTŌ (slovo) psaná dvěma různými čínskými ideografy spolu souvisejí prostřednictvím duše slova (KŌTŌDAMA). Svou duši - KODAMA - měl i strom (KŌ, KI). List stromu (FA, HA) se později stal součástí dodnes užívaného slova pro "slovo" - *kotoba*. Můžeme dnes jen tušit, co bylo ve vzduchu a v dechu, v duchu a duši stromu i obyvatele ostrovní výspy v dobách, kdy listoví bylo nad slovy ve veliké převaze. Rozumělo se samo sebou, že hlas - nejen lidský - nesoucí se vzduchem nese sám o sobě specifické poselství. Keře *hagi* (*Lespedeza bicolor*) prý "poznaly", že je podzim, ve chvíli, kdy "slyšely" křik divokých husí táhnoucích na obloze.² Čínský básník z období Šesti dynastií (c. 222 - 589) zpívá o tom, jak poznal rychlost zvuku díky svistu větru vysoko nad hlavou, a jak se naučil ladit svůj hlas díky stromu, jenž mu je nablízku.³ Znamení japonský básník a učenec Ki no Curajuki (?872 - 945) přirovnává japonskou báseň WAKA k rostlině klíčící v srdci (KŌKŌRO) člověka a obaluje se bezpočtem slov-listů (KŌTŌ no FA). Slovo KŌTŌ se dá ostatně rozložit na KŌ (strom) a TŌ (pták).

Řekněme metaforicky, že po dlouhém naslouchání tlukotu slavíka (vně) a tlukotu vlastního srdce (uvnitř) člověk promluvil. Začal poznávat úžasný svět kolem sebe, porozuměl účelnosti práce s nástroji, získával zkušenosti s životem v komunitě, vytušil užitečnost pěstění vlastních kvalit, pochopil výhodu otázky, nazřel blahodárnost odpovědi. Míř-li otázka

¹ Kronika Kodžiki je nejstarším z dochovaných literárních pramenů v Japonsku. Sestavil ji učený dvořan Ó no Jasumaro (? - 723) a v r. 712 ji předal císařovně Genmei.

² Nakaniši, Susumu. Nature and Japanese Literature, *Kjóto: International Center for Japanese Studies, September 1991, str. 2*

³ básník Čang Čen-fien (Jižní dynastie Čchen, 557-589)

Kodžima, Norijuki. *Kokinšú izen, Ši to uta no kórijú (Před vznikem sbírky Kokinšú. Prolínání čínsky a japonsky psané poezie)*, Tókjó: Hanawa šobó, 1976, str. 75

je pň slavnostech oslavují, aby přitom jejich duši třbili. Šintoistický kněz se jmenuje NEGI, a to znamená 'zjemnění'.⁶

V hloubce japonského myšlení jako by se stále pohybovalo kyvadlo mezi domácím, naším (uči) a venkovním, cizím (soto), mezi mnou a tebou, slovem a jeho ohlasem. Člověk se tu tolik neshlíží v sobě. Vidí se v druhém. Jedincova totožnost není konstantou, je proměnnou průběžně se vymezující vždy nově vůči měnícímu se protějšku. "Pravé", "opravdové" bylo totéž co "úplné", tedy MAKŌTŌ, to, co "je dokonalé jako soubor dvou" (oproti KATA - "jednostranné", "poloviční", tudíž nedokonalé a nepravé). Tato citlivost pro jednotu v polaritě vnějšího a vnitřního se v průběhu staletí nezměnila. I básniřka moderní doby "v den deroucích se slzi" slyší ten tikot:

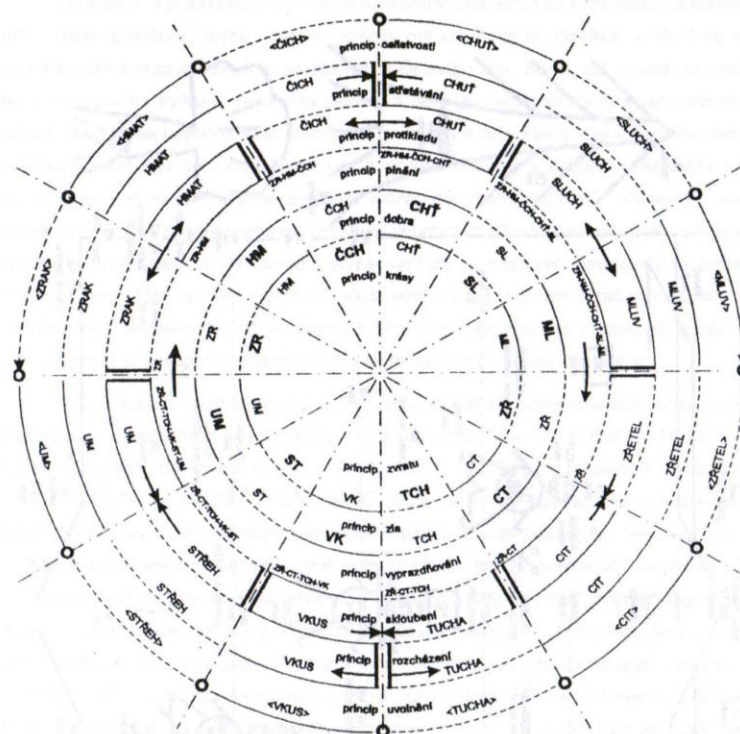
slzavý den
podobné zvuky
padání lístku sakury
tep krve v hrudi

(Jamakawa Tomiko 1879 -1909)

Zaujat víc otevřenou otázkou proměnlivého (sou)žití než vyhraněnými otázkami bytí a poznání, táže se japonský myslitel teprve pod vlivem západního myšlení: "V jakém poměru se pojí bytost a tělo?" ... ("Přece i Descartes mluví o těsném provázání těla a bytosti vycházejze z úvahy, co pro myslící bytost znamená cit pro bolest při zranění těla.") O kousek dál stejný autor říká: "...bytost je v těle asi tak, jako je na lodi lodivod."⁷ Lodivod se orientuje na moři, bytost ve světě. Orientace na moři si vyžaduje citlivé přístroje, orientace ve světě citlivé smysly. Ostatně i zobrazení smyslového vnímání na obr. 1, 2 a 5 připomíná lodivodovo kormidlo.

Proto je dobré zvolit si pro úvahu o různých jazycích i o přístupech k životu a jejich rozmanitých interpretacích ve východním a západním kulturním prostředí jako společného jmenovatele smyslové vnímání, které budeme považovat za bytostnou funkci vlastní životu a zprostředkující pro člověka VZDÁLENÉ a BLÍZKÉ (ZRAK/HMAT), VNĚJŠÍ a VNITŘNÍ (ČICH/CHUŤ), ZNÁMÉ a SMYSLUPLNÉ (SLUCH/MLUV). Tou "nejjistější spojnicí" se životem (vně i uvnitř) se bude jevit ve středu této řady dvojice ČICH/CHUŤ a její niterný protějšek TUCHA/VKUS. Obr. 2 je pokusem o znázornění součinnosti smyslů působících

současně, střídavě a postupně na základě protikladných principů charakteristických pro vnější a vnitřní prostor.

Obr. 2

Stará japonská slova nás vedou prostřednictvím ducha KE a duše TAMA do království ČICHU a TUCHY. Přistoupíme-li na dělení bytost(tělo/šintai), pak cestou dechu a ducha splýváme s bytostí. Do království komplementární CHUTI a VKUSU vede cesta (MI)ČI, cesta šťáv, krve a mléka a navštívení těla.

Jestliže lidský život je dar, jenž vzniká sblížením v páru zakládajícím jedinečnou vloh u včetně daru řeči, pak toto sblížení je archetypem lidské komunikace. Život tepe v jeho rytmu, ono je doslova základním sémantickým hnízdem, od něj se odvíjí komplexní dynamický kontext lidské existence. Pouze ve chvílích komunikačního souznění (muž/žena, dítě/rodič, žák/učitel, sourozenec/sourozenec, přítel/přítel, posluchač/mluvčí, čtenář/autor, atd.) se lidské bytí vzpíná k podvojně dokonalosti (úplnosti, pravdivosti - MAKŌTŌ). V osamění zůstává lidská existence otázkou bez odpovědi.

⁶ Nakaniši, Susumu. Magic Ritual in the Manyóshú, 33rd International Congress of Asian and North African Studies, Toronto, 1990, str. 3

⁷ Miwa, Masaši. Šintai no tecugaku (Filosofie těla), Tókyó: Kóroša, 1977, str. 13

Uvádí se, že slovo pro "slovo" (*kotoba*) se objevuje na začátku období Nara (kol. r. 700), kdy se jednotné KŌTŌ pro věc/odkaz ("to" a "to") rozvoji díky úsudku KŌTŌWARI (WARI od slovesa *waru* znamená "rozpůlení", "rozetnutí"). V moderní japonštině existující slovíčko *kotowari* se např. do angličtiny překládá jako "reason" ("rozum") a slovník starého japonského jazyka je v nejobecnější rovině vykládá jako "vyhledávání a vytváření souvislosti mezi věcmi".¹¹ Tento rozumový zlom, kdy se oddělí referent a odkaz k němu, se jenom zdánlivě jeví jako něco náhlého. Spíš to je proces pojmání slova zažitého, niterného, kdy každá hláska vychází z lidské podstaty ("hlasné oslovení"), slovem známým, zaznamenaným, ustáleným ve společném jazyce, jehož "duše" je vytříbená a obsah smysluplný ("bezhlásné oslovení"). Stejně tak si můžeme zpětně představit, jak slovo živé kdysi obsáhlo němý výraz ("němé oslovení"), pokud první slova, která se drala člověku z úst, byla vyjádřením jeho nejnaléhavějších představ týkajících se všeho pro něj podstatného - obživy, rodiny, domu.

Slovní zásoba japonštiny obsahuje něco přes čtyřicet dvousložkových znakových složenin s KAKU na druhé pozici (viz obr. 1). Mezi těmito slovy jsou jednak názvy pro jednotlivé smysly (ŠIKAKU - zrak, ŠOKKAKU - hmat, KJŪKAKU - čich, MIKAKU - chuť, ČŌKAKU - sluch), jednak poměrně frekventovaná slova jako např. DŽIKAKU (přiznat si něco), GENKAKU (halucinace), KANKAKU (cit pro něco), SAIKAKU (um) atd. Je zřejmé, že ideograf KAKU, alespoň tak, jak se rozsáhle používá v moderní japonštině, naznačuje, jak podrobně je v běžném jazyce pojmenována, a tudíž skrze životní zkušenost i poznána a v obecném povědomí zdomácněna vědomost o lidské mentalitě, psychice - duševních rozpoloženích, myšlenkových pochodech, náladách atp. Když uvážíme, že stejný ideograf posloužil i při vytváření terminologie pro označení konvenčních pěti smyslů a pro sám termín "smyslové vnímání" (*čikaku*), vidíme, že japonský jazyk nám zde nabízí už na lexikální úrovni složitý obraz základu naší životaschopnosti nebo, jinými slovy, funkční podstaty činnorodého žití, od které lze odvodit způsob potýkání se člověka se světem - to jest s členitým a proměnlivým prostředím, jehož jsme součástí i my, i naše svědectví o nás a našem světě - literatura. Přírodovědec, lékař nebo psycholog hovoří o "zařízení, které udržuje vzájemnou rovnováhu mezi proměnami zevního a vnitřního prostředí organismu" ("limbický systém").¹² Samozřejmě, co v jazyce vykristalizovalo v průběhu milionů let pozorování, chápání, představování si, zakoušení, zvidání, srovnávání atd., je jen kousek tajemství, jež vydávají

¹¹ Óno, Susumu a Satake, Akihiro a Maeda, Kingoró, ed., Iwanami kogo džiten (Slovník starého jazyka z nakl. Iwanami), Tókjó: Iwanami šoten, 1992, str. 520

¹² V *Magazínu Lidových novin*, 3/97, str. 16, autor neuveden

miliardy buněk v našem mozku. Ovšem perspektiva, že větší část tajemství je stále skryta, by mohla povzbudit chuť k uchování života.

Mezi shora zmíněnými složeninami s ideografem KAKU je i slovo KOKOROBOE (*šin-kaku*; "mysl" + "paměť"), s významem "připomínání", něco jako trvalý "uzel na kapesníku", něco, co udržuje mysl v pohotovosti, zkrátka stav, kdy jsme "při smyslech". Vidění, doteky, čichání, chutnání, slyšení, ale i **mluvení** je pro nás samozřejmé. Máme nutkání sáhnout si na to, co vidíme, máme chuť ochutnat, co nám voní, a poznat, kdo mluví, slyšíme-li lidský hlas. V nejobecnější rovině můžeme mluvit o spatření vzdáleného, chápání blízkého, tušení vnějšího, zkoušení vnitřního, porozumění známému, vyslovení smysluplného.

Uvědomíme-li si, že orientace člověka ve světě - jakkoli složitá - je zprostředkována srozumitelně definovanou funkcí zrak-hmat-čich-chuť-sluch-MLUV, a budeme-li předpokládat v této funkci řád nebo řady (jednotu, dialektiku, hierarchii apod.) získáme spolehlivé vodítko pro zpětné modelování „mysli“ slovy jazyka. Poslední složka této funkce zakládá druhovou odlišnost člověka a ústrojně zapadá do struktury smyslového vnímání jako MLUV. Možnost vnitřního bohatství, osvojení si slovní zásoby (mateřské i jinojazyčné), kterou lze rozhojňovat, obnovovat, obměňovat a pomocí písma uchovávat vně (v knihách, záznamech), činí z mluvy přirozené přemostění vnitřního a vnějšího. MLUV nám dává možnost opravdového zvratu, spatření SE ve slovech, která jsou vlastní všem, tedy spatření se ve své obecnosti.

MLUV můžeme definovat jako (1) jedinečné lidskou složku v celku smyslového vnímání; (2) jako "šestý" smysl komplementární především k SLUCHU v poslední (a obráceně první) řadě dvojic ZRAK/HMAT, ČICH/CHUŤ, SLUCH/MLUV; (3) jako šestý článek lidského *budícího-všimacího-jitřícího-vnímacího-pamatovacího-vyjádřovacího* ústrojí, jehož připojením dostává představa o lidském způsobu smyslového vnímání ten nejpatričnější pilíř; (4) jako řádný funkční prvek lidského smyslového vnímání, který podstatným dílem přispěje k obohacení představy o humanitě tím, že umožní nahlížet mluvení ve všech vazbách a souvislostech s činnostmi stimulovanými lidskými smysly; (5) jako smysl činný nejvýrazněji v lidském vědomí, které ovlivňuje "řeči poznatků" nabytých ve funkčním procesu semiose, tj. v procesu ustavičného koloběhu významů v podmínkách lidského soužití a komunikace; (6) jako smysl nejúčinnější v roli spojovatele člověka s lidmi, jediným známým druhem, na nějž platí lidské: *přímlyvy, úmlvy, námlvy, zamlouvání, smlouvy, domlvy, odmlvy, omlvy, vemlouvání, rozmlvy, pomlvy, přemlouvání, výmlvy*. K tomu je třeba dodat, že je to smysl, jehož dovedností je jazyk, a díky této dovednosti je člověk schopen ozřejmit vnější i vnitřní svět včetně MLUVU i smyslové soustavy a jejich komplementárních dovedností.

Smyslové vnímání můžeme v této souvislosti popsat jako dynamickou funkci imanentní lidskému žití, jejímž prostřednictvím objevujeme tvary a povahu bytí na jedné straně, i idealitu a rámeček poznání na straně druhé. V centru této funkce pak objevujeme strukturu a obsah žití.

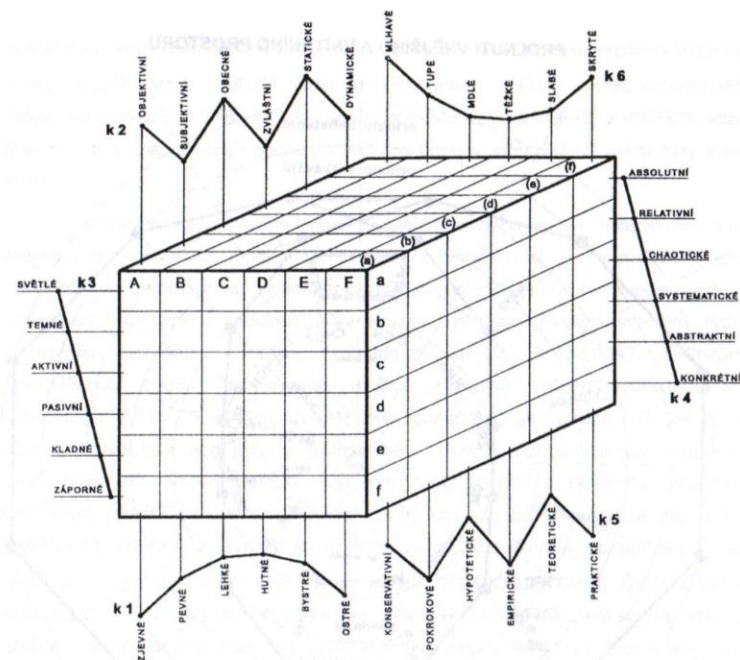
Člověk se však orientuje nejen ve světě, ale i sám v sobě. Proto když si smyslové vnímání představíme jako kormidlo lodi zvané lidská bytost, je při znázornění této základní orientační funkce třeba doplnit uvažovanou šestidílnou strukturu o část niternou, kde nás odraz vnímaného vnějšího i vnitřního světa nutí k vytváření jeho obrazu (srv. obr. 1).

I právě použitý termín pro smyslové vnímání - "dynamická funkce", se jako podnět může odrazit v kterékoliv individuální mysli, může zaujmout a nutit k zobrazení, jež bude současně zobrazením lidského žití a jako každé jiné znakové gesto bude mít i toto zobrazení určitý tvar, rysy, strukturu, obsah, ideu, rámeček. Pokud toto zobrazení, vystihující funkční podstatu žití, obecně zaujme, vyburcuje, vyděsí, uspokojí, splní očekávání, atp. může posloužit jako všeobecné já i ty, jako společné zrcadlo nastavené aktuálnímu jedinečnému žití jak přímo (poměřením s vlastní životní zkušeností), tak nepřímo (poměřením s lidským výtvořem, např. literárním dílem).

Na obr. 1 jsme se pokusili zobrazit smyslové vnímání jako dynamickou funkci v jejím tvaru a hlavních obrysech, obr. 2 znázorňuje její strukturu a obsah, a obr. 3 vnuká myšlenku o její logice. Dokážeme si představit, že při optimální činnosti smyslového vnímání procházejí "prodyšné" smysly (ZRAK/ZŘETEL, ČICH/TUCHA, SLUCH/STŘEH) fázemi *zvenčí otevřený/zevnitř uzavřený* -- *polozavřený/ polootevřený* -- *zvenčí zavřený/zevnitř otevřený* a "pevné" smysly (HMAT/CIT, CHUŤ/VKUS, MLUV/UM) procesem opačným. Vyplývá z toho, že člověk nadaný touto funkcí je, alespoň teoreticky, obojaký, že je střídavě *zvenčí otevřený/uzavřený, zevnitř uzavřený/otevřený*.

Na obr. 1 i 2 je orientační funkce smyslové vnímání (dále F12) znázorněna jako otevřená i uzavřená, lépe řečeno jako střídavě se otevírající a uzavírající. Zatímco "pevná" polovina smyslů podporuje utkvění, zvykání, osvojení, "prodyšná" polovina nutí k vypouštění, odvykání, uvolnění.

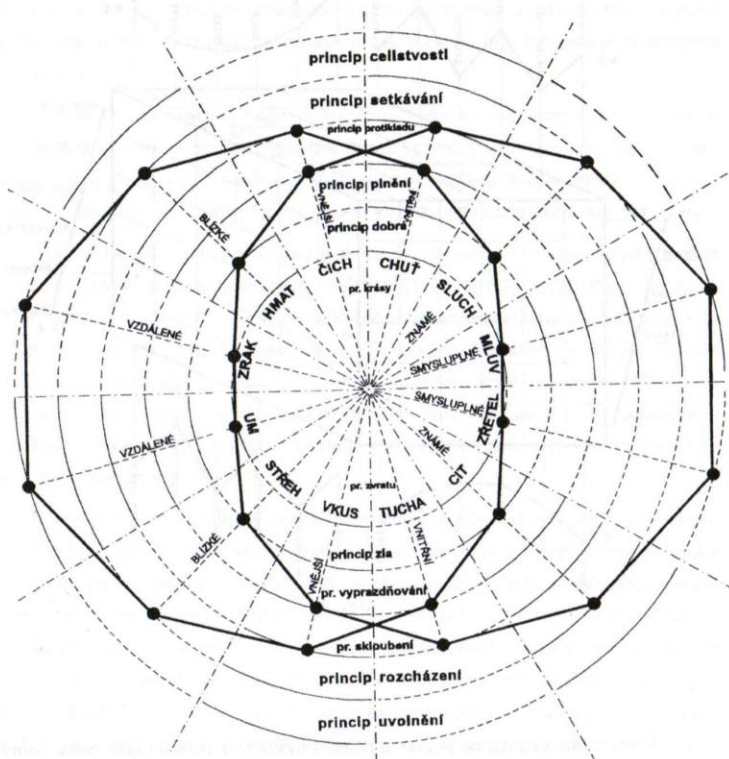
Pokud se na smyslové vnímání budeme takto dívat jako na řádnou strukturu a současně funkci totožnou s trojjediným způsobem lidství (bytí, žití, poznání), nalezneme pro jednotlivé smysly, jejich dvojice, trojice a šestici, přílehlavé atributy, které nám společně se zobrazením smyslové (strukturální) podstaty (obr. 1 a 2) pomohou tuto funkci trojrozměrně modelovat (obr. 4) s cílem vytvořit představu o předpokládané "smyslu-plné" orientaci člověka ve světě a ve vlastním nitru.

Obr. 4

V první fázi vycházíme jednak z pojetí smyslového vnímání jako celku, který má určitou celistvou strukturu, jednak z předpokladu, že se současně jedná o funkci dialektickou, kde kromě principu celistvosti (obr. 5) působí i (interakční) princip dvoustranné souhry - vzájemného setkání, doplnění, prolnutí atp. dvou světů, vnějšího a vnitřního. Převládající otevření směrem k vnějšmu světu a uzavření se vlastnímu nitru implikuje zaměření spíše kvantitativní, naopak převládající otevření se vlastnímu nitru a uzavření se vnějšmu světu implikuje zaměření spíše kvalitativní. Na obr. 5 jsou znázorněny obě předpokládané krajní polohy vnějšího prostoru (vlevo) a vnitřního prostoru (vpravo), v jejichž překrytí (střed) bychom mohli spatřovat těžiště "jednoty protikladů", "správné míry", "zlaté střední cesty" apod.

PROLNUTÍ VNĚJŠÍHO A VNITŘNÍHO PROSTORU

Obr. 5

ZRAK/HMAT/ČICH jsou reprezentovány přívlastky ZJEVNÉ/PEVNÉ/LEHKÉ, jež označují ze dvou třetin otevření (*co se objevuje před očima a co se v nich zračí, co vdechujeme a vydechujeme*) a z jedné třetiny uzavření (*co na nás doléhá a čeho se dotýkáme*). CHUŤ/SLUCH/MLUV jsou reprezentovány přívlastky HUTNÉ/BYSTRÉ/OSTRÉ, jež označují dění ze dvou třetin uzavřené (*co po-zřeme a zažíváme, co vymyslíme a formulujeme*) a z jedné třetiny otevření (*co se nám donese a čemu dopřáváme sluchu*). Funkci F12 můžeme tedy v první fázi znázornit nejprve stoupající a poté klesající křivkou

(k_1), která v nejobecnější rovině sleduje ve směru k vnějšímu prostoru významy VZDÁLENÉ (zrak), BLÍZKÉ (hmat), VNĚJŠÍ (čich), VNITŘNÍ (chuť), ZNÁMÉ (sluch), SMYSLUPLNÉ (mluv). Na vrcholu této křivky se jako uprostřed mostu setkává VNĚJŠÍ a VNITŘNÍ, křižují a křiží se zde rozmanité vnější podněty s vnitřními popudy, střetávají se vnější tlaky a vnitřní vzdor.

Ve druhé fázi vycházíme jednak z pojetí smyslového vnímání jako souboru smyslů vzájemně si ve dvojicích protikladných, jednak z předpokladu, že se současně jedná o hierarchii, kde kromě principů celistvosti, setkávání a protikladu působí i princip naplňování, takže např. k prvotnímu *shlednutí* může postupně přistoupit *hledání, shledání, hýčkání, porozumění, povídání...* Dvojice protikladných smyslů ZRAK/HMAT, ČICH/CHUŤ, SLUCH/MLUV budou reprezentovat dvojice přívlastků OBJEKTIVNÍ/SUBJEKTIVNÍ, OBECNÉ/ZVLÁŠTNÍ, STATICKÉ/DYNAMICKÉ naznačující, že plynulost F12, jak se jevíla při popisu první fáze, není jedinou vlastností této funkce, k jejíž povaze patří i rozkmity ve dvojicích smyslů, nejobecněji pak opět mezi VZDÁLENÝM a BLÍZKÝM, VNĚJŠÍM a VNITŘNÍM, ZNÁMÝM a SMYSLUPLNÝM. Jak je patrné z obr. 5, projeví se zde v zásadě dialektická podstata F12 i tím, že se na horních vrcholech křivky k_2 seskupí smysly, které jsou v jakoby obranné pozici vůči vnějšímu tlaku ZRAK [OBJEKTIVNÍ], ČICH [OBECNÉ], SLUCH [STATICKÉ] a v dolních propadech téže křivky vidíme uskupení smyslů, které jsou naopak v jakoby útočné pozici z popudu vnitřního vzdoru (HMAT [SUBJEKTIVNÍ], CHUŤ [ZVLÁŠTNÍ], MLUV [DYNAMICKÉ]). Trojice smyslů v první fázi "zvenčí otevřených" se v druhé fázi jakoby přivírá, trojice smyslů "zevnitř uzavřených" se naopak jakoby pootevírá. Funkčnost F12 se v této fázi projevuje jednak kolísavě, vyrovnáváním mezi objektivním, obecným, statickým stavem a subjektivním, zvláštním, dynamickým pohybem, jednak růstově naplňováním poslání F12 od *výmluvného pohledu až k zázáračnému slovu*. Tento růst je nám přirozený, od vidění, které od nás běžně nevyžaduje zvláštní cvičení, k mluvení, jemuž se musíme pracně učit.

Ve třetí fázi vycházíme z pojetí smyslového vnímání jako souboru smyslů střídavě akcentovaných. Tam, kde jsou akcentovány smysly v první fázi zevnitř uzavřené, ve druhé "útočně" pootevíráme a ve třetí už vnitřně otevřené, spatřujeme funkční princip dobra (důraz např. na *pochopení, soužití, přímlovu*). Tam, kde jsou akcentovány smysly v první fázi zvenčí otevřené, v druhé fázi "obrně" přivřená a ve třetí už z vnějšku zcela zavřená, spatřujeme funkční princip krásy (důraz např. na *průzračnost, prodchnutí, souladu*). K plynulosti a kmitavosti F12 se v této třetí fázi přidává křivkou k_3 znázorněné soustředění k hlubinnému vhledu do vlastní podstaty, kdy se komplementární dvojice smyslů ZRAK/HMAT--ČICH/CHUŤ-- SLUCH/MLUV postupně zabývají podnětem v rámci "vidění"

(SVĚTLÉ/TEMNÉ [bytlí]), "konání" (AKTIVNÍ/PASIVNÍ [žití]) a "vážení" (KLADNÉ/ZÁPORNÉ [poznání]). Nejobecněji se tento proces jeví jako štafeta, při které kolik putuje od VZDÁLENÉHO přes BLÍZKÉ, VNĚJŠÍ, VNITŘNÍ a ZNÁMÉ ke SMYSLUPLNĚMU a průběžně se mění jeho obsah (*přijem-vjem-dojem-zájem-pojem -průjem*). Současně se na konci této třetí fáze naplňuje kapacita F12 ve sféře vnějšího tlaku a vnitřního vzdoru a dochází ke zvratu, kdy po naplnění kapacity začíná proti vnějšímu vzdoru působit vnitřní tlak. Až dosud jsme "četli" svět a sebe zvenčí, zleva doprava.

Ve čtvrté fázi vycházíme stejně jako ve fázi třetí z pojetí smyslového vnímání jako souboru smyslů střídavě akcentovaných. Tam, kde jsou akcentovány smysly ve třetí fázi zevnitř otevřené (ZRAK, ČICH, SLUCH), jsou ve čtvrté fázi akcentovány - rovněž zevnitř otevřené niterné smysly STŘEH, TUCHA, ZŘETEL, a tam, kde jsou akcentovány smysly ve třetí fázi zevnitř uzavřené (HMAT, CHUŤ, MLUV) jsou ve čtvrté fázi akcentovány niterné smysly UM, VKUS, CIT, které jsou v této fázi také zevnitř uzavřené. Při zpětném čtení zevnitř, zprava doleva zde proto proti působení principu krásy spatřujeme působení principu zvratu při důrazu např. na *rozklad, potlačení, ošklivost*, a proti působení principu dobra spatřujeme působení principu zla při důrazu např. na *umlčení, sváření, odmítání*. Začátek tohoto zpětného procesu funkční (nadosobní) sebereflexe je na obr. 4 znázorněn křivkou k_4 představující odraz od hlubin vzhledu do vlastní podstaty a směřování k výši nazření jiné povahy. Komplementární dvojice smyslů UM/STŘEH - VKUS/TUCHA - CIT/ZŘETEL se postupně zhošťují vnitřního popudu v rámci "přemítání" (KONKRÉTNÍ/ABSTRAKTNÍ [poznání]), "přičinění" (SYSTEMATICKÉ / CHAOTICKÉ [žití]), "nazírání" (RELATIVNÍ / ABSOLUTNÍ [bytlí]). Štafeta se zde rozbíhá nazpět od SMYSLUPLNÉHO přes ZNÁMÉ, VNITŘNÍ, VNĚJŠÍ, BLÍZKÉ ke VZDÁLENÉMU a obsah koliku se v tomto procesu rozšiřování vnitřního prostoru opět proměňuje (*pojmenování-uznání-uskutečnění-prověření-pochopení-prozření*).

V páté fázi vycházíme ze stejného předpokladu jako při popisu fáze druhé, že totiž ve smyslovém vnímání působí kromě principů celistvosti, střetávání, protikladu, plnění, dobra, krásy, zvratu, zla i princip vyprazdňování. Zatímco princip naplňování ve druhé fázi působil pod vnějším tlakem, působí princip vyprazdňování pod tlakem vnitřním, takže se např. *původní obšírné líčení* může postupně redukovat na *věcné zhodnocení, stručné shrnutí, přísné vymezení, přesné určení, zřetelné označení*. Dále v páté fázi vycházíme z pojetí smyslového vnímání jako souboru smyslů působících vzájemně ve dvojicích, v tomto zpětném procesu však nikoli protikladných, ale doplňujících se na principu skloubení. V této "katastrofické" fázi znázorněné na obr. 4 křivkou k_5 sledujeme rozkmity ve dvojicích smyslů UM/STŘEH, VKUS / TUCHA, CIT / ZŘETEL representovaných atributy PRAKTICKÉ /

TEORETICKÉ, EMPIRICKÉ / HYPOTETICKÉ, POKROKOVÉ / KONZERVATIVNÍ a v nejobecnější rovině opět SMYSLUPLNÉ a ZNÁMÉ, VNITŘNÍ a VNĚJŠÍ, BLÍZKÉ a VZDÁLENÉ. V této, stejně jako v předchozí fázi, se ovšem jedná o vzdálenosti v prostoru vnitřním. Jde o rozšíření vnitřního obzoru, ne o posuvy vnějšího horizontu (srv. obr. 5). Obdobně jako ve druhé fázi zde na vrcholech křivky vyvstávají trojice TEORETICKÉ / HYPOTETICKÉ / KONZERVATIVNÍ (STŘEH / TUCHA / ZŘETEL) a v propadech křivky trojice PRAKTICKÉ / EMPIRICKÉ / POKROKOVÉ (UM / VKUS / CIT), to znamená, že ve zpětné analogii ke druhé fázi bude první trojice představovat obranu z popudu vnitřního tlaku a druhá útok proti vnějšímu vzdoru. Trojice niterných smyslů ve čtvrté fázi "zevnitř otevřených" se v páté fázi jakoby přivírá, a trojice niterných smyslů "zevnitř uzavřených" se naopak jakoby pootevírá. Funkčnost F12 se v této fázi projevuje jednak kolísavě, vyrovnáváním mezi KONZERVATIVNÍ, HYPOTETICKOU, TEORETICKOU úvahou na jedné straně a POKROKOVÝM, EMPIRICKÝM, PRAKTICKÝM činem na straně druhé, jednak redukčně vyprazdňováním obsahu F12 od kvantity slov ke kvalitě názoru.

V šesté fázi, ve zpětné analogii k fázi první, vycházíme z předpokladu, že se v procesu zpětného čtení F12 projeví oproti principu střetávání princip rozcházení (*rozpor, odpadání, odcizení*). UM / STŘEH / VKUS jsou representovány přívlastky TAJNÉ / SLABÉ / TĚŽKÉ, jež označují z jedné třetiny otevření (*co pochytíme a co nás rozčílí*) a ze dvou třetin zavření (*co si namlouváme a co tajíme, co si ošklívíme a co nás tíží*). TUCHA / CIT / ZŘETEL jsou representovány přívlastky MDLÉ / TUPÉ / MLHAVÉ označující z jedné třetiny uzavření (*co si vyčítáme a co si umíníme*) a ze dvou třetin otevření (*čím se otravujeme a co ventilujeme, co zastíráme a čím mlžíme*). Funkci F12 můžeme tedy v šesté fázi znázornit nejprve klesající a poté stoupající křivkou (k_6), která v nejobecnější rovině - ve směru k vnitřnímu prostoru - sleduje v klesavém úseku významy SMYSLUPLNÉ (UM), ZNÁMÉ (STŘEH), VNITŘNÍ (VKUS) a ve stoupavém úseku VNĚJŠÍ (TUCHA), BLÍZKÉ (CIT), VZDÁLENÉ (ZŘETEL). V propadu této křivky se odděluje VNITŘNÍ a VNĚJŠÍ, všeobecná funkce poznává, mimo jiné například v řadě literárních děl, rozmanité vnější podněty a vnitřní popudy, rozumí vnitřním i vnějším tlakům i vnějším a vnitřním vzdoru. Oproti pojetí smyslového vnímání v první fázi jako celku, pojímáme v šesté fázi jednotlivé smysly odděleně podle principu uvolnění. Reflektujeme tím svébytnost např. *umění* (UM), *bádání* (STŘEH), *soukromí* (VKUS), *obcování* (TUCHA), *lásky* (CIT), *pravdy* (ZŘETEL):

V japonské kulturní tradici má úvaha o této dynamické povaze lidské podstaty od nejstarších dob své pevné místo. Nejváženější jsou lidé, kteří ovládají brilantně svou práci, řemeslo, umění tak, že ve chvíli soustředění na daný úkon souzní tělo, duše a mysl. Člověk žije tím, co dělá. Tomuto způsobu se říká Cesta (dó).

"Cvičení spojená se sledováním Cesty nelze odkládat na stáří. Staré hroby jsou plné mlaďáčků nebožtíků. Člověk si často uvědomuje, v čem chyboval, teprve ve chvílích, kdy tělo už podléhá chorobě, jež zasáhla bez varování, a chybou bylo především to, že odkládal neodkladné, aby se věnoval tomu, nač bylo dost času. Najednou lituji promarněných chvil, ale k čemu lítost, jejíž lhůta vypršela?" (Jošida Kenkó)

Překladatelské postupy Viléma Mrštíka použité v převodu Tolstého románu *Vojna a mír*¹

Milena Uhlíková

Vilém Mrštík je znám především jako významný prozaik. Ovšem nezanedbatelnou část jeho umělecké činnosti představovala snaha uvést do české literatury klasická ruská díla první a druhé poloviny 19. století. Zpočátku se orientoval pouze na kratší prozaické útvary, jejichž překlady překonával existenční tíseň, později - na přelomu 80. a 90. let minulého století - zaznamenáváme největší rozmach jeho původní i překladatelské tvorby. Nejrozsáhlejším počinem Mrštíkova překladatelské činnosti se bezesporu stal převod čtyřdílného románu L. N. Tolstého *Vojna a mír*, na němž lze demonstrovat jeho základní překladatelské postupy.

Příklad, který vzbudil velkou vlnu negativního ohlasu, vznikl během poměrně krátkého čtyřletého období. Kritické hlasy po vydání prvních sešitů románu zazněly ze stránek *Národních listů*² a *Času*³. Mrštík se hluboce dotkly a na delší dobu zastavily jakékoli jeho snahy o překlad dalších obsáhlejších děl L. N. Tolstého. Co bylo podstatou Holečkových a Masarykových výtek? Holeček kriticky napadl přílišnou rozvolněnost Mrštíkova textu, která do značné míry zkresluje sémantickou stránku originálu. Upozorňuje na řadu nešvarů paronymického rázu, jež vyznívají v cílovém textu mnohdy komicky. Masaryk se v *Času* zaměřil především na nepřesnosti v překladu filozofických pasáží. V tomto případě se nejedná o skutečnou kritiku překladu, protože autor neprovedl komparativní textovou a uměleckou analýzu.

Mrštík se ostrým soudům bránil v teoretických statích a soukromé korespondenci, ale uvědomoval si, že výpady kritiky jsou v mnohém oprávněné.

Uvedme si pro lepší představu několik typických postupů v Mrštíkovi překladu.

1) Básnický jazyk originálu a překladu

K nejzdařilejším pasážím cílového textu patří místa, v nichž převažuje statický popis krajinných scénérií. Mrštík se odpoutává od předlohy a nechává se unést svým vlastním poetickým citem. Jeho překlad působí mnohem lyričtěji. Pro vyjádření přírodní atmosféry používá jemnějších nuancí:

„Как хорошо показалось небо, как голубо, спокойно и глубоко! Как ярко и торжественно опускающееся солнце! Как ласково-альянцевито блестела вода в далеком Дунае!“ (str. 220)

„Jak krásně vyjasněné bylo nebe, jak modré bylo, tiché a hluboké! V jaké záři a slávě zapadalo slunce! Jak příjemně na slunci bleskotala záře jemně zčeřených vín Dunaje!“ (str. 210)

Podobně pasáže lze v několika případech najít i při popisu citových a myšlenkových stavů:

„...о́глаза, в которых прежде казался потушенным огонь жизни, теперь блестели лучистым, ярким блеском...“ (str. 39)

„...о́чи, ве которых дříve jako by uhasil оheň života, зářили теď яснým, проникавým о́гнем...“ (str. 37)

Svým poetickým stylem leckde překonává lexikální a stylistickou rovinu originálu. Z míst, vyznívajících v předloze neutrálně, dokáže Mrštík vytvořit lyrické sentence, které ovšem málo korespondují s neobratně přeloženými dynamickými pasážemi.

2) Aktuální členění větné

Ve zmiňované Holečkové kritice zaznělo mj. nařčení, že překladatel nevycházel z ruské předlohy, nýbrž z francouzského textu. Tuto hypotézu by potvrzovala téměř úplná eliminace francouzských dialogů, ale aktuální větné členění cílového textu drží se striktně ruského originálu kritikovo obvinění vyvrací. Mrštík často věrně kopíruje Tolstého větu, provádí některé slovosledné úpravy, které - v konečné podobě - působí přinejmenším archaicky nebo jako slohová neobratnost (tyto defekty nejsou pro překladatelovu vlastní tvorbu příznačné).

Jedním z mnoha příkladů, v nichž překladatel ponechává rozmístění slov ve větě shodné s originálem, je následující spojení, v němž přímý objekt následuje za příslovečným určením místa (ačkoliv by mělo být logické uspořádání této části výpovědi opačné):

„Пьер отнял от глаз руки.“ (str. 47)

„Pierre sundal s očí ruce.“ (str. 44)

Problém vnitřní uspořádanosti jednotlivých komponentů výpovědi se též týká kongruentních atributů, jejichž posloupností, odlišující se od výchozího textu, nabourává překladatel stylistický ráz výpovědní jednotky. Jedná se především o postavení dvou

shodných přívlastků v prepozici, v němž je adjektivní atribut umístěn před přívlastňovací zájmeno:

„Он был не в силах удерживать печальный ход своих мыслей.“ (str. 7)

„Небыл патмѣ с то, задръжети поступ смутных свѣх мыслѣнек.“ (str. 8)

V některých případech překladatel zvyšuje styl textu vsunutím řídicího slova mezi dva shodné atributy. Adjektivní přívlastek stojí v prepozici, zatímco přívlastňovací zájmeno je postponováno:

„...нашему доброму и чудному государю...“ (str. 4)

„...на доброго а вытечного пановника нашего...“ (str. 5)

Z výše uvedených příkladů vyplývá Mrštíkova snaha posílit knižnost až archaičnost cílového komunikátu. Ovšem v českém textu se objevují i takové pasáže, v nichž použitý slovosled nemá se zvýšenou knižností nic společného. V tomto případě se jedná o narušení závislostních vztahů ve výpovědi.

„Прежде он, не дослушав слов собеседницы, ушел: теперь он остановил своим разговором собеседницу, которой нужно было от него уйти.“ (str. 12)

„Ани невyslechnув слова представенé му дамы до конце, одешел: нынi здржел zase свѣм говорем Annu Pavlovnu, která nemѣла прáвѣ kdy а спѣчала од нѣго.“ (str. 13)

3) Syntaktická struktura originálu a překladu

V porovnání s předlohou jsou větné celky překladu více uvolněné. Překladatel se více či méně úspěšně vyrovnává s řadou problémů, jako jsou např. polovětné konstrukce, deverbativní adjektiva a substantiva apod., jimiž může ruština vyjadřovat více dějů stejné či různé časové posloupnosti.

Typickou polovětnou konstrukcí jsou útvary transgresivního typu. Mrštík používá několik způsobů překladu: rozvolňuje větné struktury pomocí syntaktických transformací a slovnědruhových transpozicí. Přechodnikové obraty jsou v cílovém textu nahrazovány syndetickou hypotaxí, tedy přeměnou transgresivní části na vedlejší větu, v tomto případě časovou, která odpovídá struktuře českého souvětí více než příliš nasycené věty jednoduché, nacházející se v originálu:

„Возератившись со смотра, Кутузов, сопутствуемый австрийским генералом, прошел в свой кабинет.“ (str. 179)

„Když se Kutuzov vrátil od prohlídky, vešel v průvodu rakouského generála do svého pokoje.“ (str. 170)

Dále odstraňuje přechodníkové konstrukce prostřednictvím transformace útvary na hlavní větu připojenou k dalším větám celku. Základ, tj. verbum infinitum v podobě transgresivu, Mrštík převádí na verbum finitum, které na rozdíl od Vinf. vyjadřuje základní gramatické kategorie, a stává se tak intonačně samostatnou výpovědní jednotkou:

„Князь не отвечал, но она молча, значительно глядя на него, ждала ответа.“ (str. 6)

„Книже не отвечала. Анна Павловна млычкы а významně hleděla на něj, čekala на jeho odpověď.“ (str. 7)

Neméně vhodné řešení, jež Mrštík předkládá, představuje lexikální transpozice, kdy je nepřilíhající rozsáhlá přechodníková konstrukce nahrazena sevřenějším vyjádřením za pomoci větného členu (objektu, adverbialie apod.).

Rozdíl mezi originálem a překladem nacházíme také v rozvětvené parataxi. V českých souvětích se častěji než v ruštině vyjadřuje poměr mezi jednotlivými větnými strukturami. To se týká především paratactických souvětí, jejichž vzájemný vztah dokresluje spojovací výrazy. Názorným příkladem budiž asyndetické ruské výpovědní spojení, v němž byly oba komponenty položeny vedle sebe bez vyjádření poměru. Mrštík tento vztah upřesňuje použitím spojovacího výrazu:

„Я упал, я убит?“ (str. 279)

„Padl jsem, nebo jsem mrtev?“ (str. 271)

Volba vhodného ekvivalentu spojovacího výrazu nepředstavuje pro překladatele velký problém, naopak chybějící konkretizace syntaktických vztahů, popř. nevhodná segmentace textu má za následek ztížení recepce díla:

„Анатол не отпускал англичанина, и не смотря на то, что тот, кивая давал знать, что он все понял, Анатол переводил ему слова Долохова по английски.“ (str. 46)

„Анатол stále držel Angličana za knoflík a nehledě na to, že kýval na znamení, že rozumí, přetlumočil mu slova Dolochova do angličtiny.“ (str. 43)

Text překladu je zajímavý v oblasti interpunkce. Mrštík se jako překladatel pokusil prosadit téměř všechny interpunkční prostředky, které v jazyce existují, nevynechávaje ani méně používaná znaménka (např. pomlčku, dvojtečku či středník). V tomto ohledu se

překladatel odpoutává od předlohy a provádí jasnější vizuální a gramatické rozčlenění, pomocí něhož strukturuje sílu jednotlivých částí výpovědi:

„Я теперь отправяюсь на войну, на величайшую войну, какая только бывала, а я ничего не знаю, и никуда не гожусь.“ (str. 40)

„Chystám se na vojnu, na největší vojnu, jaká kdy byla - a já nic neumím - k ničemu se nehodím.“ (str. 38)

4) Rozvolňování výpovědi jako jeden z překladatelských postupů

Vilém Mrštík, jak vyplývá z dosud uvedených příkladů a výsledků jeho teoretických prací, upřednostňuje rozvolňující přístup. To se netýká jenom pasáží, obsahujících polovětné konstrukce. Překladatel často provádí segmentaci jednoduché výpovědi:

„Ростов подбежал к нему вместе с другими.“ (str. 219)

„Rostov pňskočil k němu a hned za ním druzí husaň.“ (str. 210)

Ke zdařilým pokusům, i když je cílový text v porovnání s předlohou delší, patří parcelace jednoduché výpovědi a rozšiřující doplnění několikanásobného předmětu:

„Она испытывала особое новое наслаждение.“ (str. 61)

„Cítila něco tak prazvláštního, něco nového a přitom velice příjemného.“ (str. 54)

Mrštík inklinuje k volnému převodu originálu, má neodolatelné nutkání dopovídat to, co v textu předlohy zůstává nedořečeno, a tím nezřídka nabourává dynamiku románu. Situace, jež nejsou podle jeho názoru dostatečně jasné, opisuje, dopouštěje se nejružnějších stylistických neobratností, jako např. nechtěného opakování slov stejného lexikálního základu:

„Сила мыслить, чувствовать, наблюдать, мгновенно удесятерилась во всех их.“ (str. 40/II)

„Пřirozená síla - která člověka nutí myslit, cítit, pozorovat, zdesateronásobila se v nich desateronásobně.“ (str. 329)

5) Lexikálně-gramatická rovina překladu

Mrštíkovo překladu Vojny a míru vytýkali jak Holeček, tak i Masaryk řadu nepřesností ve volbě dílčích jazykových jednotek. Narážíme zde na otázku, co bylo hlavní příčinou těchto chyb, neboť překladatel patřil na přelomu 19. a 20. století k dobrým znalcům

ruského jazyka a realii. Řada jevů, které se nám z dnešního hlediska jeví jako povrchní práce s výchozím materiálem, patřila ke koncepci tehdejší překladatelské školy, lpějící na zachování cizojazyčného ducha originálu.

„...она кланяется няне...“ (str. 55/II)

„...погоуči se své řáně...“ (str. 345)

„...приходили няни...“ (str. 55/II)

„...пřišly chůvy...“ (str. 345)

Jestliže Mrštík použil v textu substantivum *řána* jako lexikální rusismus, mohli bychom z toho vyvodit, že se snažil o exotizaci textu, o uvedení českého čtenáře do ruské reality. Toto slovo bylo navíc ozřejmeno v poznámkách pod čarou. Ovšem o několik řádek níže překladatel z neznámé příčiny toto substantivum nahrazuje českým ekvivalentem, substantivem *chůva*. Mrštík tedy nakládá s používáním domácího ekvivalentu a lexikálního rusismu zcela volně.

Dalším častým jevem v lexikálně-gramatické rovině překladu je problém paronymie a mezijazykové homonymie, které mnohdy posouvají cílový text do komické roviny:

„...несколько позади сидел на хоботе орудия Несвицкий.“ (str. 203)

„О нечо дále назад у хоботу одного дѣла седѣл Несвický.“ (str. 192)

Na mezijazykovou homonymii a paronymii narážíme nejen u substantiv či adjektiv, ale i u sloves, kde tato tzv. lexikální rusifikace v některých případech dokonce zastínila původní význam.

V oprávněné kritice, která byla publikována v Národních listech, se Holeček nad touto otázkou také zamýšlel. Problém pravděpodobně spočíval jednak v poměrně povrchní práci s textem, jednak ve špatné čitelnosti Mrštíkova rukopisu (v době korektur překladatel děl ve Vidni).

Zajímavým překladatelským oříškem, s nímž se Mrštík musel potýkat, byl převod oslovení. Překladatel si uvědomuje, že není vždy možné držet se originálu, a proto volí náhradu ruského oslovení domácí analogií:

„Да, не женись, душа моя, не женись,“ кончил князь Андрей. (str. 40)

„Ано, пежеи се, пежеи се, мѣй дrahý,“ кончил князь Андрей. (str. 38)

V některých případech se rozhoduje pro neutralizaci oslovení, aby nevznikla neúnosně emocionálně nabitá výpověď:

„Что, вы ранен, голубчик?“ (str. 289)

„Со, вы есте ранѣн, прѣтели?“ (str. 282)

Zatímco s problémem oslovení se překladatel až na malá nedorozumění vypořádal se ctí, kamenem úrazu se pro něj stala slovesa pohybu, při jejichž překladu vznikla řada lexikálních a sémantických neobratností, které současného čtenáře alespoň pobaví:

„Они сошли с лошадей...“ (str. 256)

„Sestoupili s koni...“ (str. 247)

„Князь Андрей скакал в почтовой брычке.“ (str. 223)

„Книже Андрей поскакавал přímo в поштовни брычке.“ (str. 214)

6) Překlad frazémů

Jak text originálu, tak text překladu obsahuje velké množství ustálených slovních spojení - od prostých sousloví, přes rčení, přirovnání, pořekadla až po přísloví. Frazémy se nacházejí především v přímých promluvách postav.

Kromě čisté ruských frazémů jsou v textu originálu obsažena také francouzská přísloví, která Tolstoj v poznámkách pod čarou překládá pro své čtenáře a Mrštík se je pokouší převést do češtiny, a to adaptací, přijatelnou v našem kulturním prostředí:

„На все воля Божья: и на печи лажа умрешь, и в сражинии Бог помилует.“ (str. 91)

„Всечно се дѣе, як тому Бѣх chce: умрѣт musíš, i kdybys на peci ležel, а Бѣх je i в битвѣ милостив.“ (str. 89)

Překlad vyznívá poněkud kostrbatě, ale volbou vhodnější konjunkce by výpověď mohla nabýt kompaktnější podoby.

V cílovém textu se občas setkáváme s frazémem, jenž není obsažen v ruské předloze. Překladatel volí užití ustáleného spojení jako určitou kompenzaci za místa, v nichž přistoupil k neutralizaci výpovědi:

„Голова болит, денег нет.“ (str. 42)

„Hlava bolí a kapsy jsou prázdné.“ (str. 40)

Porovnáváme-li kvantitativně výskyt frazémů v textu originálu a překladu, musíme konstatovat, že Mrštík častěji volí neutralizaci. Nepoužívá tolik ustálených spojení jako Tolstoj, ale smysl textu, byť bez frazému, zůstává zachován.

Závěr

Ačkoli jsme se v uvedených příkladech zaměřili na řadu rysů, které nás v Mrštíkově textu zarazily, musíme kladně hodnotit skutečnost, že bylo přeloženo tak rozsáhlé dílo jako celek, nikoliv po částech, jak tomu bylo zvykem v průběhu 19. století.

Mrštík se potýkal s řadou nepříznivých faktorů. Jeho výchozí pozice nebyla ani v nejmenším jednoduchá, neboť se pustil do převodu obtížného textu, kterým se nikdo z Mrštíkových předchůdců nezabýval. Neměl k dispozici kvalitní jazykové či slovníkové příručky, a proto mu často nezbývalo nic jiného, než se spoléhat na vlastní intuici, což se na výsledném textu pochopitelně muselo odrazit.

Po celou dobu své práce nad Vojnou a mírem se nacházel v neustálé časové tísní, jsa popoháněn ke spěchu nakladatelem F. Šimáčkem. Ten si osoboval právo libovolně do textu zasahovat.

Nesmíme zapomínat ani na skutečnost, že překlad byl určen pro jiného čtenáře, než jakého mohl mít na mysli tvůrce originálu. To se projevilo poněkud odlišnou strukturou textu překladu, např. proměnou sevřených formulací předlohy na paratactická spojení, jež byla pro tehdejší českou překladovou literaturu příznačná.

Přestože se Mrštík ve svých teoretických statích snaží prosazovat „uvolněný“ překlad, jehož podstatou je plynulost textu, tj. čtivost, lexikální a syntaktická vyrovnanost, zůstává jeho překladatelská práce příliš v zajetí školy konce 19. století. Její představitelé (hlavně kolem Ottovy Ruské knihovny) kladli důraz na zachování ducha originálu, na oživení cílového komunikátu exotickými prvky, které by sloužily jako jednoznačný signál nepůvodnosti předkládaného díla.

V Mrštíkově překladatelské činnosti se tedy sváří dvě zcela protichůdné tendence: počestit text, aby se dobře četl a byl srozumitelný, a ponechat alespoň některé pasáže, z nichž by bylo patrné, že se jedná o text cizí. To se projevilo obzvláště v Mrštíkově překladu na úrovni lexikální roviny (řada rusismů) a v syntaxi (zachovávání intonace ruské věty apod.).

Převod Vojny a míru zastaral mnohem dříve, než tomu obvykle u překladů bývá, to však nic nemění na skutečnosti, že se stal významným mezníkem v dějinách českého překladu.

Poznámky:

- 1/ Tento článek autorka zpracovala na základě diplomové práce V. Mrštík, překladatel, jež byla v r. 1997 oceněna Bolzanovou cenou.
- 2/ J. Holeček: *Lva Tolstého Vojna a mír v českém rouše*, Národní listy, 5. 5. 1888
- 3/ T. Masaryk: *Spisy L. N. Tolstého, Vojna a mír*, Čas, 5. 4. 1890

V tomto dvojčísle uveřejňujeme stať Petra Sgalla, která představuje - nemýlíme-li se - nový žánrový typ v autorově dosavadním díle, ale rozhodně nový typ stať v dosavadní tradici Jazykovědných aktualit. Jak čtenář rozpozná při přečtení prvních řádků tohoto netradičního textu, jde o stať z oboru "jazykovědný humor". Nakolik tento typ textu na stránkách Jazykovědných aktualit zdomácní, ukáže čas.

V každém případě autorovi za inovaci děkujeme.

Lingvistika a zákon schválnosti

Petr Sgall

A. Nový obor lingvistiky?

Vladimír Skalička, učitel, od kterého jsem nejméně získal a kterého jsem měl nejraději, měl pověst "nejvtipnějšího českého lingvisty". Byl bych velmi poctěn, kdyby tento můj neumělý příspěvek mohl být věnován jeho památce, k devadesátému výročí jeho narození (19. 8. 1909). Vedle toho ostatního, čím k mé výchově přispěl, snad přece jen i něco z této stránky jeho osobnosti na mně ulpělo, asi hlavně v oblasti humoru čemého, ale možná dnes už i v oboru širě vymezeném (doucejme, že nejde o šed). Za jeho života ani dlouho potom mě vůbec nenapadlo do této oblasti jeho činnosti nějak výrazněji vstoupit.

Ted, když už docházím ke konci slzavého údolí (jamrtálu) a blížím se Goetheho světlu, snad mi bude odpuštěno, že se takového pokusu odvážím. Nedovedu dobře rozlišovat mezi vtipností, humorem, satirou, ironií atd.; pokud by mé pokusy (ve kterých se tyto žánry asi všelijak kříží) nečekaně vedly ke vzniku nového oboru jazykovědy, navrhol bych tedy říkat mu "lingvistika legrační". Ale doufám, že můj pokus bude spíš patřit k závěru tisíciletí ke konci se chýlicího než k předznamenáním toho, které snad brzy začne (i když nejdřív "jen jako" a teprv napodruhé s plným oprávněním) a které by přece jen mělo být moudřejší. Pokud ovšem nezasáhne zákon schválnosti i pak.

Tento zákon, který má, jak uvidíme, své lingvistické aspekty, byl objeven už několikrát. My Češi ho známe od K. Čapka, popř. víme, že o něčem takovém psal už Jerome Klapka Jerome, viz dál, v odd. 4, bod (1). Ale pro dnešek je podstatné, že po dalších desetiletích objevila tento zákon Amerika. Tím byla ovšem dosažena podstatně nová úroveň v jeho poznání. A tady jsme právě u jeho lingvistického významu.

B. Murfologie

Jestli se něco může pokazit, pokazí se to. V této podobě "objevil" (viz odd. 5) zákon schválnosti Američan, z jehož přijetí návrh názvu tohoto podoboru legrační lingvistiky pochází.

Uvedeme tu místo charakteristiky podoboru jen několik příkladů jeho základních tezí, dokládajících, že i lingvista může formulovat murfologické poučky, ne-li vyvinout celou teorii. Poznamenejme, že morfologie a murfologie není totéž, ale dvě strany rovnice si nemusejí být úplně rovné (viz Zadehův teorém).¹

Celou murfologii v její dnešní podobě můžeme rozčlenit na několik oddílů, pod jejichž záhlavími poučky uvedeme:

B.1. Murfologie a jazyky:

B.1.1. Jazyk mateřský:

(1) *Mathesiův zákon*: Buď je tvoje mateřština malý jazyk, takže se s ní nikde nedomluvíš, nebo má nemožný pravopis.

(2) *Tesnièrovo dogma*: Naučit se cizí jazyk je nesmírně obtížné (pro Angličana prakticky nemožné, pro Francouze téměř zakázané), ačkoli pro rodiče mluvčí je to tak úžasné snadné.

(3) *Trnkova zábrana*: Zvládnout složitý pravopis je stejně obtížné, jako naučit se cizí jazyk.

(4) *Vachkův princip*: S mateřštinou bez znalosti pravopisu vystačí jen analfabet.

(5) *Mukařovského bariera*: S malým jazykem vystačí jen básník.

(6) *Vodičkovovo lemma*: Čteš-li tyto řádky, nejsi analfabet ani básník.

(7) *Jespersenův úsudek*: Z pouček (1) až (6) plyne, že tvá mateřština ti nestačí.

(8) *Friedova výzva*: Je třeba, aby ses naučil cizí jazyk.

(9) *Zamenhofův pokyn*: Z pouček (2) a (8) plyne, že každý bude potřebovat svůj vlastní nový jazyk.

B.1.2. Cizí jazyk (znáš-li jaký):

- (1) *Poldaufova obtíž*: Hledáš-li slovíčko, buď máš slovník tak malý, že tam není, nebo tak velký, že si z něj nic nevybereš.
- (2) *Greenbergova překážka*: Jestli jazyk nemá příliš mnoho koncovek, alternací a vzorů, jsou příliš obtížné jeho předložky a předpony.
- (3) *Skaličková doktrína*: Jestli má jazyk gramatiku tak jednoduchou, že se dá naučit, pak, když se ji naučíš, neznáš skoro nic z jeho slovníku.
- (4) *Bachovo varování*: Naučíš-li se exotický jazyk, zjistíš, že nikdo jiný už ho nezná.
- (5) *Hallidayova prognóza*: Naučíš-li se evropský jazyk, zjistíš, že jeho mluvčí nechápu, že právě jejich jazyk užíváš.
- (6) *Gazdarovo zklamání*: Nejsou žádné transformace, které by ti pomohly.

B.2. Murfologie a lingvistika:

B.2.1. Evropské domněnky:

- (1) *Jakobsonovo učení*: Není významu kromě jediného, invariantního, a ten má pro každý morfém tolik vtělení, kolik je kontextů.
- (2) *Kuryłowiczův dodatek*: Invariantní význam neexistuje, kontextová vtělení se nepočítají.
- (3) *Saussunův rozpor*: Jazyk je síť bez uzlů.
- (4) *Hjelmslevovo přesvědčení*: Protože význam a zvuk jsou izomorfní, z pouček (2) a (3) plyne, že neexistují ani hlásky.
- (5) *Trostova námitka*: Jazyky se ovlivňují, tedy existují.

B.2.2. Americké poznání:

- (1) *Lakoffovo politování*: Prototypicky existují jen celky; jejich části jsou nanejvýš jen marginální.
- (2) *Postalova věta*: Každý jazyk má tolik vět, že žádný matematik neumí jejich počet pojmenovat.

(3) *Bresnanové důsledek*: Poučka (2) platí i o počtu lexikálních a jiných morfémů v každém jazyce.

(4) *Sapirova trauma*: Žádný seznam jednotek některé roviny jazyka nemůže být úplný.

(5) *Parteeové dilema*: Kde nejsou úplné seznamy, tam není poznání možné; kde jsou, tam nestojí za osvojení.

(6) *Montaguovo zobecnění*: Je-li morfologie částí lingvistiky, nemůže být částí poznání.

(7) *Labovův objev*: Lidé si nerozumějí, protože jazyky dvou mluvčích nikdy nejsou totožné.

(8) *McCawleyho předpověď*: Pokud si dvě bytosti rozumějí, nepotřebují mluvit.

(9) *Chomského pozorování*: Ideální mluvčí nerozumí ani sobě.²

B.3. Závěrečná zjištění:

- (10) *Wittgensteinova vize*: Lidé si mohou rozumět, pokud o to stojí.
- (11) *Searlovo řešení*: Oni o to nestojí.
- (12) *Sokratovo závěrečné rozhodnutí*: Ani to není úplně jisté.

C. Uplatnění morfologie:

C.1. Malé schválnosti:

Do historie lingvistiky už vstoupila Gabelentzova 'hypologie'; podle všeho to byl překlep, ale autor článku se bohužel nedožil korektur, a redaktoři, nového termínu ještě neznali, to přetiskli i v obsahu časopisu (našel se badatel, pochopitelně německý, který to bere vážně, jako jakýsi záhadný úmysl autora učení o vývoji typů jazyků).

Menší akty zákona schválnosti známe i z nedávných dějin naší lingvistické produkce; u titulů knih zasáhly Hlavsovu detonaci (vedle designace) a vedly k zařazení Panevové do stavebnictví (šlo o stavbu věty, ne paneláků). Taky se podiví autor monografie, když ho renomované nakladatelství na desce označí jako redaktora, jako by šlo o sborník.

Jindy zase, neznáš-li realie (nebo nechceš-li se k nim znát), může se např. stát, že se budeš trochu naivně ptát (při studiu funkcí instrumentálu), jestli *stala se ženou* se vztahuje k početí nebo k porodu, pomíjeje ostatní možnosti.

V oblasti jazykové kultury se kdysi platil šesták za nespisovný tvar; tehdy, brzo po válce, se platilo za *velkej*, *bysme* stejně jako za *můžu*, *řict*, *bez třech* - ty už snad jsou z toho venku, ale možná je budoucí jazykový zákon zažene zpátky; vždycky se najde dost takových, co mají chuť získat si ostruhy rajtováním po tak milém koni, jako je "musíš - nesmíš". Dnes už víme, že funkční přístup v jazykové kultuře nespínil, co sliboval - jenže je to zřejmě nejhorší možný přístup s výjimkou všech ostatních.

Několik perliček sice může být označeno za cizí peří, ale bylo by škoda nechat je upadnout do zapomnutí; snad mně aspoň někdo odpustí, že je uvádím:

(i) pravopisu ve vztahu k lidové etymologii se týká výrok ze šedesátých let (o kterém dodnes nevím, jak dalece ho P. Novák myslel doopravdy), že *observatoř* se píše se s proto, že to není odvozeno od *obzírání*;

(ii) potíží s překladem a s významovými protějšky se týkají další příklady, z nichž první dva jsou od M. Kaye: (a) francouzské *ce n'est pas vraiment catholique* asi nejlip odpovídá americkému *that's not really kosher*;

(b) severoitalské *invalidare* je ekvivalentem jihoitalského *validare* (jde o jízdenku městské dopravy, u nás se prý znehodnocuje, aby platila);

(c) dodal bych k tomu zvláštní a těžko přeložitelný (leda snad do ruštiny) význam slovesa, který vznikl v češtině brzo po srpnové invazi, kdy se říkalo *zůstat* v *emigraci* o lidech, kteří předtím v emigraci nebyli, dostali se do ní jen tím, že zůstali v zemi, do které legálně odjeli, tj. sloveso *zůstat* (*něčím stávajícím*) se užívalo ve významu 'stát se (něčím nově vzniklým)';

(iii) poslední příklad je vzpomínkou na mezinárodní konferenci kdysi kdesi v Polsku, kde novináři dostávali na klopu cedulku se sdělením, že jsou od tisku; vadilo to prý Slovákům, protože polské označení bylo stručné: *prasa*.

C.2. Smrtečné hřichy:

Zákon schválnosti znamená, že nutně existují a šíří se hřichy, a to i hřichy těžké, kterých by se lingvista ve výzkumné práci měl vyvarovat. Lingvista vychovaný v Česku se jich vyvaruje snadno, pokud se nedá získat zvenku příšlymi vzory majícími snad širokou oblibu, ale i stejně široké mezery v základech svých přístupů. Patří sem, pokud dobře vidím, sedmero hřichů smrtečných:

1. Hřích uctívání mezery,

totiž chápání řetězu písmen (ve slovních tvarech) a mezer (mezi nimi) jako přímého projevu stavby jazyka, jako by mezera byla vždycky bezprostředně lingvisticky směřovaná. Ale píšeme příklonku s jako příponu v *Byls tam* i v *Tams byl* (popř. i v *U naší tetys byl* nebo *Tak absurdní knihus ještě nečetl*) stejně jako v *Líbil ses jí* (nejde to v *Tu paní, co přišla, s nevidět*; ale to je jistě označeno jako nespisovné, tak to nevadí).³ Naproti tomu jiné analytické tvary, jako *Byl jsi*, píšeme ovšem s mezerou a sufixální spojku *-li* kompromisně opatřujeme spojovníkem. I ti, kdo mezeru uctívají, uznávají, že se v jednom slovním tvaru můžou ukrývat slova dvě, mezerou neoddělená (fr. *du, au*, něm. *am, beim*, č. *abych* aj.) a že naopak dva tvary s mezerou někdy tvoří jedno pojmenování, nebo i jedno složené slovo, jako v angličtině.

Proč tedy nesympatizovat s tím, že na Skaličkovu otázku, jaký je rozdíl mezi předložkou a pádovou koncovkou, měl zkoušený odpovědět, že žádný (z funkčního hlediska jsou obě vyjádřením syntaktického vztahu)? Kdo si vzpomene, že ani ve Šmilauerově syntaxi nebo jinde v bohemistice se pomocným slovům nepřidávají zvláštní uzly v závislostním stromu (není to prostě zapotřebí), mohl by v analytické morfologii vidět část tvarosloví, ne větné skladby.

V psaném textu obvykle nemáme ani takové přízvukové opozice jako *Táta PŘIŠEL* - *TÁTA přišel*; to by mohlo připomenout, že písemná podoba textu nezachycuje všechno, co je pro stavbu věty relevantní. Psaná norma je nezávislá, ale - jak už to bývá - ne úplně, ne tak, aby bylo možné čekat, že psaný řetěz vět jednoznačně ukáže, kam při hlasitém čtení umístit intonační centrum; ve specifických podmínkách poezie a jazykových hříček to bývá zvlášť zřetelné.⁴

2. Hřích pozice podmětu,

tj. nedostatek principiálního rozlišování mezi slovosledem a tvaroslovím. Jak ze školy více méně víme, syntaktický vztah (předmět, přívlastek ap.) poznáme především podle odpovídajícího morfému (koncovky nebo pomocného slova, zejm. předložky), zatímco slovosled je primárně (spolu s intonací a prozodií) vyjádřením aktuálního členění věty (AČ). Mohli bychom si i všimnout, že takové sekundární jevy jako gramatikalizace slovosledného postavení subjektu a objektu v angličtině jsou omezené jen na některé jazyky a v nich jen na některé větné členy. I v angličtině jsou přece věty jako *Him I saw bringing his suitcase to the hotel from the railway station* (proti primárnímu *I saw him bringing his suitcase from the railway station to the hotel*). Slovosled (spolu s intonací) odpovídá AČ nejen u permutací

uvedeného druhu, ale i v jiných anglických větách. Pořadí základ - ohnisko je i v angličtině docela obvyklé (i když nepřevládá tak naprosto jako v českém psaném textu a někdy je třeba sáhnout k pasivizaci nebo k obměnám jako *make into* proti primárnímu *make out of*, aby pořadí členů odpovídalo jejich stupňům dynamičnosti).

Kde se o AČ tolik neví, může se stát, že se slovosled chápe jako typický prostředek vyjádření mluvnických vztahů ("pozice podmětu", "pozice předmětu" ap.). Pak se dojde i k tomu, že ve větách jako *Vlky z lesů žene hlad* je *vlky* popisováno jako ("podkladově", "původně") stojící za slovesem a *hlad* před ním - jenže *z lesů* přece jen tvrdošíjně (i v angličtině) vyjadřuje svou funkci předložkou a jeho podkladové slovosledné postavení je pro složkovou gramatiku tvrdým oříškem (např. ve vztahu k dalším možným příslovečným určením jako *vždycky, do vsí, pochopitelně*).

3. Hřích úzkého obzoru,

který charakterizoval pionýr pražského pojetí syntaxe L. Tesnière větou *Timeo hominem unius linguae*. Z člověka znalého jen své mateřštiny jde strach (ostatně nejen v lingvistice). I dnes ještě upozorňují přední lingvisté, jako zejm. E. Bach, že nečiní dobře ti, kdo vyvozují obecnělingvistické důsledky z pozorování jediného jazyka. Pronikavé pohledy, jako např. Weilova a pak Mathesiovo zpracování AČ nebo různé verze typologie jazyků, bývají založeny právě na tom, že synchronické porovnání jazyků (ne jen těsně příbuzných) pomáhá rozlišit, co je pro který jazyk specifické (a na základě jakých návodů se to mluvčí jiných jazyků naučí) a co je sdílené, obecnější (a proto často uniká pozornosti při výuce jazyků a pak i v lingvistice).

4. Hřích hrází,

tj. přemíra snahy po modulárnosti popisu jazyka, zejm. iluzorní dělení struktury jazyka na syntax, (čistou) sémantiku a (čistou) pragmatiku (přičemž bez přívlastku *čistá* platí, že sémantika zahrnuje syntax a pragmatika zahrnuje sémantiku). Toto dělení bylo vypracováno pro analýzu jazykových soustav v sémiotice, pro kterou dává vhodnou základnu analytických úvah. Jenže přirozený jazyk nebyl vybudován vědci a není složen z takových komponentů. Naopak, jsme právem zvyklí pracovat s rovinami jako fonetika, fonologie a tvarosloví, ať už k jejich rozboru a popisu užíváme jakýkoli aparát. A je taky dobré vědět, že existuje rovina jazykového významu (významové stavby věty, tektogramatiky). Dokulilova struktura "obsahu v zrcadlení formy" daného jazyka, saussurovská "forma obsahu" specifická pro jednotlivé jazyky, tj. vlastní rovina struktury věty.

Pracujeme-li se zápisy vět a jejich částí na jednotlivých rovinách, vidíme, že každá rovina má svou syntax a že jevy významové zasahují do větné stavby. Je proč mluvit o jevech významových, ne přímo o sémantických, protože do nich zahrává i pragmatika (rozlišení účastníků hovoru do významu zájmen, slovesných osob i modalit, promluva sama do významů indexických výrazů jako *tady, teď* i slovesných časů). Že sémantika a pragmatika nejsou v systému jazyka odděleny do různých rovin, o tom svědčí výrazy jako *dnes, letos, včera, zítra*, spojovací prvek sémantický (*den, rok*) a čistě pragmatický (v okamžiku promluvy, před ním, po něm). Žádnou hrází tu nemůžeme oddělit sématický aspekt od pragmatického. Sémantika sama (ať ve smyslu založeném na pravdivostních podmínkách, nebo na situacích, kontextech aj.) není v jazykovém systému přímo obsažena; významové jevy jsou ty vztahy uvnitř jazykového systému, které jsou pro sémantiku nebo pro pragmatiku (tedy pro interpretaci) relevantní.

Spíš než uvedená sémiotická trichotomie je tedy pro lingvistiku vhodné dělení na (a) jazykový systém, (b) oblast kognitivního (ontologického) obsahu, popř. obsahů myslí, a (c) sdělování jako lidskou činnost, proces (a na úlohu jazyka v něm). Tím se dostáváme k dalším dvěma hříchům, u kterých jde právě o nerozlišení jednoho z rozdílů mezi (a) a (b) nebo (c).

5. Hřích mluvnické nesprávnosti kanibalismu,

páchaný těmi, kteří buď nerozlišují mezi kognitivním (sémanticko-pragmatickým) obsahem a jeho jazykovou strukturací, nebo rozbírají jazyk bez ohledu na existenci specifické roviny hloubkové stavby (jazykového významu, tektogramatiky).

Ti první se podivují třeba nad větami jako *Když si Jirka strhl nehet na malíčku, nechal ho ležet na chodníku, a znovu mu narostl až za pár týdnů* (co to narostlo, jak je možné takové odkazování, když kognitivně jde o nový, jiný nehet?) nebo *Milan ví, že dvakrát dvě jsou čtyři, ale ještě neví, kolik je dvě na druhou* (je to stejná skutečnost, označená výroky se stejnou intencí, totiž platnými ve všech možných světech - jak může Milan tuto skutečnost zároveň znát a neznat?).

Těm druhým zase působí obtíže např. jejich snaha třídít slovesa (a predikátové frazémy) tak, aby bylo možné vyloučit tvrzení, že Milena má (nebo nemá) právo, aby nebe bylo modré (třeba po celou dobu její dovolené?), nebo že kočka žere trávu (to přece může platit leda o koni). Ale takové věty mají svou stavbu (i významovou), i když se třeba nedají použít jako pravdivé pro žádnou situaci (ani metaforicky nebo v nadsázce?). Jak se v podobné souvislosti vyjádřil Y. Bar-Hillel, požaduje se tu vyloučení kanibalismu gramatikou.

Dnes už je možné žádat od teoretického sémantika, aby nepřistupoval k jazyku jako v 18. století (nebo, *si licet componere*, jako Goethe k barvám), ale aby (kriticky) uplatňoval výsledky lingvistické analýzy, včetně rozpoznání aspoň nejzákladnějších prvků (hloubkové) větné stavby.

6. Hřích observační saturace,

tj. požadavek rozbírat promluvu bez rozboru věty. Můžeme zajímavým způsobem probírat jednotlivé texty, ale chceme-li dojít k obecným závěrům (nezůstat jen u tzv. observační adekvátnosti), pak nemůžeme ignorovat, že základní zobecnění, ke kterým se dosud dospělo, se týkají mluvnických jevů, tj. struktury věty a jejích částí. Jistě je užitečné pátrat po dalších možných zobecněních, ať už v oblasti anaforických (koreferenčních) vztahů důležitých pro návaznost v promluvě (založených na stupních aktivace tzv. společné zásoby znalosti), nebo její sémantiky (dnes studované teoreticky hlavně v kontextu tzv. Discourse Representation Theory a Context Change Potential), stylu a jiných oblastí. Proč ale přitom nechávat stranou podstatné věci, které lingvistika už zjistila (od větné stavby včetně AČ až po funkční rozvrstvení národního jazyka)?

7. Hřích vynálezu kola,

tj. objevování věci dávno známých. Je dávno známo, že k tomu dochází velmi často. Nechtěje se tedy tohoto hřichu autoreferenčně dopouštět, přidám k jeho charakteristice něco ne objeveného, ale snad přece jen trochu zajímavého. Tento hřích má totiž svůj vytrvalý a účinný zdrojový mechanismus, který zaručuje vysokou četnost výskytu sedmého hřichu v nejrůznějších dobách a oblastech. Zdá se, že stojí zato věnovat tomuto mechanismu zvláštní oddíl.

C.3. Mechanismus vynálezu kola:

Mechanismus vynálezu kola (MVK), jak je zřejmé z etymologie tohoto termínu, je nutně cyklický (vlastně bicyklický, naležato, tedy s platností nekonečnou, časově i prostorově neomezenou). Mohl bychom eventuálně hledat nějaký jeho koncový bod, ale, je-li dovoleno parafrázovat klasika, byl by to nanejvýš jen bod počáteční, a to jen proto, že nevíme, kdy to začalo.

Ať už bylo první kolo od vozu, hmčičský kruh, kroužek ozdobný, z hračkářství nebo kulatá mince, můžeme předpokládat, že v těchto starých fázích se (s návazností explicitní,

implicitní, nebo žádnou) opakovala výroba kulatosti spíš než její objev. Jenže tenkrát nevěděli, co zla kolo vyvolá. MVK se vyvíjel, upevňoval své základy, rozšiřoval své aplikační možnosti a nabýval na obecnosti i abstraktnosti. V moderní (a pak *a fortiori* v postmoderní) době je už zřejmé, že se neopakuje jen výroba kola ve starých i stále nových podobách, ale opakuje se vynález, opakuje se objevování samo.

Náš věk bývá nazýván věkem informace; to jistě zahrnuje dezinformaci, a zákon schválnosti nutně vede k soustavnému prosazování nepřímé úměrnosti: čím je informace důležitější, tím méně je vnímána. Týká se to nejen vztahu mezi uměním a dokumentací na jedné straně a horory, komiksy a pomem na straně druhé, ale platí to i ve vědeckém a technickém výzkumu, tedy v oblasti objevů a vynálezů.

Základními předpoklady MVK, ovládajícího nížiny i hory obou polokoulí, je v oblasti výzkumu pět bodů, které se přirozenou cestou rozvíjejí a uplatňují v těch četných (velkých a kupodivu i malých) výzkumných směrech a školách, ve kterých je zvykem (železnou košili) při vyslovení jména velkého bratra (dnes nutno dodat: nebo sestry) se postavit do pozoru a smeknout, popř. zasalutovat, viz kdysi rozšířenou píseň o Hercegovině. Jsou to tyto body:

(i) Nečti (ani z webu);

(ii) když už čteš, čti sám sebe nebo nanejvýš své nejbližší;

(iii) když už čteš jiné, nemysli u toho;

(iv) když už přitom myslíš, zapomeň, na cos kde přišel, než o tom někomu řekneš;

(v) pokud už o reflexi přečteného mluvíš nebo dokonce píšeš, necituj autora a neužívej pro jeho pojmy jeho termínů.

K důsledkům těchto předpokladů evidentně patří především:

(a) napadne-li tě někdy něco, vidíš jasně, že jsi první, kdo na to přišel, že jsi objevitel;

(b) byl-li snad tvůj objev už předtím někde zjištěn a publikován, nešlo o objev založený na východiskách tvého směru (školy), takže se to nemůže považovat za objev toho, na cos přišel ty.

Uvedme několik ilustrativních příkladů:

(1) Zákon schválnosti objevil, jak je u nás dobře známo a mělo by být na celém světě, Karel Čapek ve svém *Sloupkovém ambitu*. Dokládal jeho působnost tím, jak věc, která vždycky překážela, byla v cestě, tedy na ráně, najednou na svém místě není, jakmile ji

potřebuješ a chceš po ní sáhnout; dalších dokladů měl celou řadu, až po schválnosti tramvaje, na kterou čekáš. Že takový zákon o pár desetiletí dřív objevil Jerome Klapka Jerome, to se zřejmě nemůže počítat, protože to bylo v úplně jiném kontextu literárním i historickém, a Jerome konec konců věděl jenom, jak se voda na čaj odmítá vařit, když dáš najevo, že na to čekáš. Jasným dokladem vynálezu kola, opakování objevu, tedy pro nás není Čapek, ale v každém případě jím je právě Murphy. Vždyť ten přece (i když v jiném kontextu literárním i historickém, a možná i s trochu větší mírou obecnosti) objevil to, o čem u nás před ním výslovně psal Čapek. Ale nechme obecných úvah a podívejme se na působení MVK v lingvistice.

(2) Objev toho, že součástí jazykového systému, *langue*, gramatiky, je i AČ, by asi bylo možné přičíst H. Weilovi (z r. 1844), ale ten to neformuloval způsobem, na který jsme dnes zvyklí. Díváme-li se podobně i na cizáky, pardon, na zahraniční odborníky jako G. von der Gabelentz, H. Paul, Ph. Wegener, A. Marty i neznámý učitel jazyků v Povolží, je pro nás velkým objevitelem této skutečnosti samozřejmě náš V. Mathesius. Jenže jení zahraniční odborníci to objevili daleko po něm, a to - podle vlastního názoru - úplně poprvé.

(3) Objevu kola se dočkal i druhý základní princip českého slovosledu: v našem předním časopise se nedávno objevil objev, že mít červené třešně raději než zelené hrušky (nebo tak nějak) není totéž jako mít zelené třešně raději než červené hrušky. Kdysi byl znám zákon členské sounáležitosti, ale to přece bylo v úplně jiné souvislosti. Jak vidno, dokonce i lidem čtivým se morfologické schválnosti přiházejí. Ale pokračujeme:

(4) I v oblasti jazykové kultury platí, že co se může pokazit, to se (ne-li později, tedy dřív) pokazí: nejen že naši předkové opustili staré české tvary jako *prej* (z *prají*) nebo *zejtra* (ze *za jitra*) ve prospěch původně zkomolených (hyperkorektních) podob *zítra*, *prý* - vyslov *prí* (proč vlastně? vždyť ani opravdové staročeské *ý* se snad nikde kromě Slovácka na í přirozenou cestou, bez hyperkorekce, nezměnilo). Bojíme se psát tvar *ho* tam, kde ho (rozhodně ne *jeř*) všichni vyslovujeme, a v tomto desetiletí jsme dali zelenou i větám jako *Když slepice málo snáší, tak se vejce špatně shání*, ačkoli pro velmi mnohé z nás (podle Běličových a jiných výzkumů by to dokonce mohla být většina) komolení založené na mylné nápodobě vztahu mezi správným - pardon, spisovným (nebo dnes už je to zase jedno, ať se klasici v hrobech obracejí?) *prosí*, *trpí* a jejich do chrámu nepatřícími (pardon, nenáležejšími) obecněčeskými (pozor, ne obecně českými) protějšky. A to všechno přesto, že jsme si všimli (srov. zejm. J. Hlavsová v SaS 51, 1990, s. 63), že je to nebezpečné pro naše potomky, kteří třeba ve snaze mluvit co nejspisovněji (bez účinné výuky nebo jiných zdrojů potřebných návyků) přestanou psát (ne-li říkat) *sázejí*, *shánějí* ap. Jejich potomci pak podle stejného principu nevidomých objevů (tedy vynálezů zapomenutého, jenže

nepřesných) budou požadovat, aby se psalo (nebo snad i říkalo, třeba na východ od středu Hané) *by jsme*, a budeme na to koukat *s oběma očima vykulenými a se svěšenými ušima*, jak *ojáci pijí odu z ojenského odoodu*. A my se tomu (jako školáci) smáli!

Ale tady už je to vážné, a to ještě nejsme u konce. Nebo raději pro tentokrát skončíme, zůstaneme u té legrace.

Poznámky:

1 K těmto i dalším poučkám viz PBML 48, 1987, s. 77-80; ale v PBML 57, 1992 už byl předmět pojat maximalisticky; zde zůstáváme blíže verzi minimalistické.

2 Pro čtenáře závislé na Pravidlech pravopisu dodávám, že jde o jednoho mluvčího; můj plurál je ještě pořád *nerozumějí*.

3 Mezi námi, kteří s užíváme, by se asi dost těžko hledaly argumenty pro takové označení, podstatně odlišné od předcházejících příkladů nebo od obdobných vět s jinými příklonkami, např. *Tu paní, co přišla, ti představím*. Možná je nespisovnost s v takové pozici odvozena právě od toho, že pravopisná pravidla neumožňují tu větu napsat; tento jev bychom mohli řídit k samospasitelnosti spisovného pravopisu.

4 Srov. např. dialog: *Ty už tu zase kouříš? - Ono je na dveřích napsáno: KURŤE NA CHODBĚ.*

Zpráva o činnosti Jazykovědného sdružení České republiky za rok 1998

1. Hlavní náplň činnosti vědecké společnosti

Přednášková činnost

Jazykovědné sdružení ČR je vědeckou společností, která sdružuje lingvisty všech oborů a zaměření, z pracovišť vysokoškolských i akademických. Přispívá tak k všeobecné informovanosti o stavu výzkumu v jednotlivých oborech i na jednotlivých pracovištích. Jazykovědné sdružení ČR pokračovalo v roce 1998 v plnění projektu Rozvoj české jazykovědné bohemistiky a obecné lingvistiky v samostatném českém státě. Přednášky se konaly jednak v pražském centru, jednak v 8 mimopražských pobočkách (srov. přehled o přednáškové činnosti).

Některé z přednášek byly pořádány v součinnosti s Pražským lingvistickým kroužkem, popř. s Kruhem moderních filologů. Byly to zejména ty, které se konaly u příležitosti významných životních jubileí českých lingvistů.

Součástí programové náplně JS byly v r. 1998 rovněž přednášky zahraničních lingvistů, kteří pobývali v ČR jako hosté jiných institucí nebo na vlastní náklady (zejména v Praze a Brně).

Další aktivity

Jazykovědné sdružení se ve stále větší míře zabývá otázkami výuky češtiny jako mateřského jazyka na českých školách. Spolupracuje při tom s MŠMT ČR.

Ve spolupráci s MŠMT se JS podílí na recenzním řízení učebnic českého jazyka, které se ucházejí o udělení Doložky MŠMT ČR (zařazení do oficiálního seznamu učebnic pro základní a střední školy). HV JS ČR doporučuje pro každý titul dva recenzenty ze seznamu odborníků navrženého jednotlivými odbočkami JS.

Při posuzování učebnic češtiny se posuzovatelé z řad JS stále častěji zabývají koncepčními otázkami, tím, jaké cíle by si výuka češtiny měla klást na jednotlivých stupních a v jednotlivých ročnících. Recenzenti se seznámili se vzdělávacími standardy jednotlivých

typů škol (obecná, základní, národní). Z diskusí o těchto otázkách vznikl nápad uspořádat na půdě JS konferenci na téma Výuka mateřského jazyka pro 21. století. Tato konference se uskutečnila ve spolupráci s katedrou bohemistiky FF UP v Olomouci 25.5. - 26.5.1999. Organizace konference se ve spolupráci s HV JS ujala doc. dr. Milada Hirschová, CSc.

Publikační činnost

JS vydává interní zpravodaj Jazykovědné aktuality. V tomto zpravodaji najdou čtenáři informace o aktivitách JS v centru i pobočkách, teze přednášek, zprávy o grantových projektech, recenze nejnovějších lingvistických publikací domácích i zahraničních, diskuse o aktuálních tématech a rozhovory s jazyky. V r. 1998 vyšla dvě pravidelná dvojčísla 35. ročníku a jedno číslo mimořádné. V prvním dvojčíslu byly mj. uveřejněny výsledky ankety o poslání Grémia pro otázky české jazykové praxe a jejich vyhodnocení. Tato anketa proběhla mezi českými lingvisty v roce 1997.

Mimořádné číslo Jazykovědných aktualit je věnováno materiálům z mezinárodního zasedání komise pro gramatickou stavbu slovanských jazyků MKS, které se konalo v roce 1997 na Malé Skále u Tumova. Jsou zde publikovány teze a přednášky domácích i zahraničních účastníků zasedání, jehož tématem byl vztah popisu gramatického a lexikografického.

Přehled přednáškové činnosti Jazykovědného sdružení ČR v roce 1998

Praha

1. Vladimír Šaur, CSc.: Poznáváme jazyky minulosti adekvátně jejich stavu? (15.1.1998)
2. Vladimír Benko (Pedagogická fakulta UK Bratislava): Korpus a lexikografické projekty: "lacné" riešenia (29.1.1998)
3. Petr Sgall a kolektiv: Syntaktické značkování českého korpusu (12.2.1998)
4. Jan Šabršula: Poznámky k jazykovému znaku a jeho synergetickému fungování (12.3.1998)
5. Jarmila Panevová: Česká gramatika očima počítačového lingvisty (spolu s Pražským lingvistickým kroužkem) (16.4.1998)
6. Zbyněk Holub: K závěrům dialektologického výzkumu na jihu Čech (14.5.1998)
7. Zdena Palková: Jistota a pochyby při popisu české intonace (11.6.1998)
8. Milan Jelínek: Kam spěje čeština? (18.6.1998)

9. Jarmila Tárnyiková: Větná adverbia v konfrontačním pohledu (1.10.1998)
10. Alicja Nagórko (Institut für Slavistik, Humboldtuniversität Berlin): Andere Sprachen - andere Sprachwelten. Das Lexikon aus der Sicht der Ethnolinguistik (15.10.1998)
11. Karel Hausenblas: Karel Poláček jako básník, malíř, filmař a lusor v pentalogii o okresním městě (spolu s Pražským lingvistickým kroužkem a Katedrou českého jazyka FF UK) (5.11.1998)
12. Marek Nekula: Vid a některé jeho textové funkce (12.11.1998)
13. Wolfgang Gladrow (Humboldtuniversität Berlin): Modal'nost' i modal'noje pridatočnoje predloženie (26.11.1998)
14. Bohumír Dejmek: Metody a výsledky výzkumu běžně mluveného jazyka Hradce Králové (10. 12 1998).

Brno

1. Václav Konzal: Staroslověnský slovník (14.1.1998)
2. Adolf Erhart: Odkud máme jméno? (18.2.1998)
3. Jiří Marvan: Tradice a perspektivy české ukrajinistiky (18.3.1998)
4. Radoslav Večerka: Staroslověnské nedokonavé futurum s po- (15.4.1998)
5. Milada Homolková: Lexikologická problematika organizace polysémního hesla ve Staročeském slovníku (20.5.1998)
6. Milan Jelínek: Vztah Josefa Zubatého k purismu (17.6.1998)
7. Jelena Ivanovna Janovič (Katedra ruského jazyka Běloruské státní univerzity v Minsku): Knižnyje predislovija Franciska Skariny - struktura i stilistika teksta (30.9.1998)
8. Norbert Nübler (Ústav slavistiky Univerzity v Řezně): Vendler a vid (14.10.1998)
9. Karel Fic: Čtyřicet let Slovanského jazykového atlasu (25.11.1998)
10. Renata Blatná: Opozice hubený - tlustý v kvantitativním a vývojovém pohledu (9.12.1998)

České Budějovice

1. Karel Flossmann: Origenova Hexapla a jeho pokus o jednotný překlad (18.3.1998)
2. Jiří Kraus: Proměny současné češtiny (27.3.1998)
3. Alexandr Stich: Kultura a jazyk raného novověku (24.4.1998)
4. František Krejča: Zrcadlo času, mýtus jihočeského venkova (Lidová kultura - tradice a současnost) (29.4.1998)

5. Milena Nosková: K jazyku díla B. Reynka a k jeho překladům ((13.5.1998)
 6. Ivana Svobodová: Současná spisovná čeština a její problematika (19.6.1998)
 7. Jarmila Alexová: Tradiční syntax v konfrontaci se syntaxí valenční (19.6.1998)
 8. Světlá Čmejrková: Jazyk reklamy (26.6.1998)
 9. Miloš Zelenka: XII. světový kongres slavistů. Témata a perspektivy (5.11.1998)
- #### Hradec Králové
1. Miloslav Vondráček: Vznik větných frazémů (18.2.1998)
 2. Daniela Fischerová: Neverbální komunikace (17.3.1998)
 3. Rudolf Zimek: O Rusínech a rusinštině (6.5.1998)
 4. Milan Jelínek: Čeština na prahu dalšího tisíciletí (11.11.1998)
 5. Jiří Zeman a kolektiv: Verbální strukturace Hradce Králové v každodenní komunikaci (2.12.1998)

Ústí nad Labem

1. Karel Kamiš: Symbolické a kognitivní složky komunikace (28. 3. 1998)
2. Naděžda Kvítková: Lexikální materiál kroniky tak řečeného Dalimila (15. 4. 1998)
3. Pavel Jančák: Běžná mluva v severozápadních Čechách (20. 5. 1998)
4. Alben Rangelova: Sociolekt jako zdroj lexikálních inovací (21. 9. 1998)
5. Olga Martincová: Nad slovníkem neologismů Nová slova v češtině (25. 11. 1998)

Olomouc

1. Helena Bauerová: Charvátsko-hlaholské písemnictví - fakta a hypotézy (25.3.1998)
2. Eva Pallasová: Je futurum tempus, nebo modus? (25.2.1998)
3. Rudolf Zimek: O Rusínech a rusinštině (29.4.1998)
4. Karel Komárek: Jazyková stránka nových českých překladů bible (20.5.1998)
5. Dušan Šlosar: Kompozita a juxtapozita diachronně (27.5.1998)
6. Josef Jodas: Lexikální bohemismy v německém jazyce (11.11.1998)

Opava

1. Vladimír Šaur: Poznáváme staré jazyky adekvátně jejich stavu? (7.4.1998)
2. Jana Pleskalová: Nejstarší období češtiny ve světle osobních jmen (24.11.1998)

Ostrava

1. Josef Anderš: K povaze ukrajinsko-českých jazykových vztahů ve středověku (7.1.1998)
2. Jiří Damborský: Typ polštiny (28.1.1998)
3. Jan Kořenský: Výzvy filozofie lingvistiky (5.2.1998)
4. Aleš Brandner: Běloruština - historie a perspektivy (4.3.1998)
5. Petr Karlík: Verbální agrese (25.3.1998)
6. Rudolf Šrámek: K jazykové zeměpisné charakteristice lexikálních přejímek z němčiny (1.4.1998)
7. Jaroslav Bartošek: Osobní jména v žumalisticě (29.4.1998)
8. Petr Sgall: Obtížné situace běžné mluvené češtiny (6.5.1998)
9. Jiří Damborský: Úloha výpůjček v utváření novopolského spisovného jazyka v konfrontaci s češtinou (21.10.1998)
10. Rudolf Zimek: O Rusínech a rusínštině (18.11.1998)
11. Helena Bauerová: Cyrilometodějské dědictví u Charvátů (9.12.1998)

Plezeň

1. Aleš Brandner: Jazyková situace v Bělorusku (7.4.1998)

Světla Čmejková

Diskuse

V tomto čísle Jazykovědných aktualit přinášíme příspěvek J. Štochla, který je součástí diskuse, jež začala na stránkách Češtináře (č.3, roč. 1996-1997) statí téhož autora Pravopis: němčina před reformou, čeština po ní. Na ni pak reagoval O. Uličný rovněž v Češtináři poznámkou K článku J. Štochla v Češtináři, 7, 1996-97, s. 65-77.

Do diskuse se zapojil P. Sgall statí Neochuzujeme spisovnou češtinu (Český jazyk a literatura, č. 1-2, 49/98-99). Na to opět reagoval O. Uličný textem K článku prof. Sgalla "Neochuzujeme spisovnou češtinu" (Český jazyk a literatura 1-2, 49/98-99)

Rozpravy na dané téma se účastnil i P. Novák formou e-mailových dopisů. Text J. Štochla, který přinášíme, je reakcí původce diskuse na její dosavadní průběh. Redakce Jazykovědných aktualit nehodlá spor jakkoli komentovat nebo hodnotit, dává pouze svou diskusní rubriku k dispozici s nadějí, že rozprava bude sdělnější a snad i konstruktivnější, jestliže se bude rozvíjet v rámci jednoho periodika.

K polemikám o českém a německém pravopisu

Josef Štochl

Otázky českého pravopisu stále vzbuzují pozornost mezi lingvisty i mezi učiteli a v celé kulturní veřejnosti. Je tu řada bodů, o kterých stojí za to i dnes diskutovat. V Češtináři (Zpravodaj katedry českého jazyka a literatury Vysoké školy pedagogické v Hradci Králové), 7, 1996-97, s.65-77, jsem publikoval kontrastivní bohemisticko-germanistickou studii "Pravopis: němčina před reformou, čeština po ní"¹, ve které jsem specifikoval určitou analogii mezi postavením a funkcí joty a ypsilonu v české pravopisné soustavě a počátečních majuskulí a minuskulí v ortografii německé.

Za prvé: Jak rozlišování joty a ypsilonu v češtině, tak velkých a malých náslovných písmen v němčině slouží v některých případech k rozlišování významu (rozlišování majuskulí a minuskulí i v češtině, ale v němčině mají majuskule mnohem širší uplatnění - stojí mj. v násloví všech substantiv), třebaže jak krátkému i, tak krátkému y odpovídá v češtině jediný foném /i/ (dlouhému i, y pak foném /i:/) a např. písmenům t, T odpovídá jediný foném /t/.

Za druhé: Zvládnutí těchto pravopisných jevů činí potíže, proto se těchto fenoménů dotýká mnoho reformních návrhů. Ve své studii otištěné v Češtináři jsem konstatoval, že v

německy mluvících zemích v "letech 1920-1962 vzniklo dvanáct významných reformních návrhů; 10 z nich se vyslovilo pro psaní malých písmen v apelativech" (s.68).

Za třetí: Vznik nové polysémie v písmě a nových homografů by při odstranění majuskulí z apelativních substantivních násloví (v iniciální pozici ve větě by velká písmena zůstala) znamenal minimální nárůst víceznačnosti německých textů. Podobně zanedbatelný vliv by mělo omezení y na sémantiku psané češtiny. Ve své studii jsem konstatoval, že v němčině by v stylově rozrůzněném korpusu čítajícím přes 25000 slov byla po této úpravě jediná nejednoznačnost, kterou kontext nezjednoduává (Nerius, Dieter: Untersuchungen zu einer Reform der deutschen Orthographie, Berlin 1975, v mé práci s.67). Dodávám, že v otázce joty a ypsilonu v češtině dochází P.Sgall (K některým problémům pravopisu a kodifikace spisovné češtiny, Český jazyk a literatura, 29, 1978-79, s.302-308) k velmi podobným výsledkům. Poté, co informoval o frekvencích *i/y* a *í/ý*, které zjistila s pomocí počítače skupina algebraické lingvistiky v taktéž stylově rozrůzněném korpusu (texty umělecké, odborné a publicistické), čítajícím 600 strojopisných normostran, a po analýze těchto zjištění vyslovil závěr: "... jeden z argumentů, které byly v dosavadní diskusi uplatňovány proti racionalizaci pravidel o *i/y*, nemůže obstát: funkční využití rozdílu mezi *i* a *y* v českých textech není dost velké, aby opravňovalo námahu nutně spojenou s osvojováním této nejobtížnější složky českého pravopisu. Zjednodušení pravidel by nevedlo k žádnému podstatnějšímu zvýšení mnohoznačnosti českých psaných textů." (ibid., s.308)

Více než devadesát procent výskytů *i/y* a *í/ý* po tzv. obojetných souhláskách připadá na pozice, kde rozlišování *i/y* a *í/ý* není využito pro významovou distinkci. Zjistilo se, že *i/y* a *í/ý* vyznačující gramatickou shodu tvoří jen necelá dvě procenta všech výskytů těchto grafémů v analyzovaném korpusu, *i/y* a *í/ý* rozlišující pád nebo slovní druh 0,33% všech výskytů. Přitom věty typu "Jestřábi zahnali holuby.", jejichž znění je víceznačné (častá námitka odpůrců omezování y v češtině), "ve zkoumaném souboru nebyly vůbec nalezeny" (Sgall 1979: 305). Grafémy *i/y* a *í/ý* v kmenech homonymních slov a jejich derivátů tvoří 1,34% celkového výskytu joty a ypsilonu ve zkoumaném souboru. Naprostou většinu výskytů *i/y* a *í/ý* v tomto typu slov navíc zjednoduává kontext.

Ve své studii jsem srovnal též úlohu velkých a malých náslovných písmen v ortografickém systému obou jazyků. Vyjádřil jsem se k dalším spomým prvkům pravopisné kodifikace obou jazyků i k nejzávažnějším otázkám výslovnosti a tvarosloví souvisícím se školními *Pravidly českého pravopisu* z roku 1993 (P93).

Na tyto otázky jsem se podíval ve světle hodnoty pravopisu a jeho místa v jazykovém systému a ve světle reformního úsilí probíhajícího v Česku (dříve ve věci češtiny i na Slovensku) a v německy mluvících zemích dlouhá desetiletí. Pověšil jsem si podobnosti

a rozdílů v postojích lingvistů obou prostředí (např. návrh zavést jotu v přičestí minulém v rodě mužském neživotném a ženském u nás neprošel, zatímco funkčně podobný návrh pro němčinu - zavést do násloví apelativních substantiv malá písmena, ovšem nestojí-li takové podstatné jméno na počátku věty - podpořili reprezentanti jazykovědy tří největších německy mluvících zemí poměrem 16:0), eventuálně v postojích společnosti, i českých *Pravidel* z roku 1993, o rok mladšího *Dodatku* k nim a návrhu nových pravidel německého pravopisu (1994), tedy pramenů, jež v době vzniku mé studie byly nejnovějšími výsledky reformních snah.

Ve svém článku obě "reformy" vítám, ale považuju je spíše za drobné, nedostatečné úpravy. Na třetích Vídeňských rozhovorech o reformě, konaných roku 1994, se totiž lingvistům pro odpor politických představitelů devíti z deseti zúčastněných zemí nepodařilo zrušení náslovných majuskulí u obecných podstatných jmen prosadit. Připomněl jsem, že je příznačné, že pro reformu v tomto bodě hlasovala jen delegace dánská, jež má s takto reformovanou dánštinou své pozitivní zkušenosti.

Informoval jsem také o průzkumu postojů k pravopisu provedeném na Gymnáziu v Chotěboři. V poslední části studie jsem se na základě provedeného teoretického rozboru a výsledků popsaného a analyzovaného průzkumu zamyslel nad způsobem, jak dále usoustavit a zjednodušit český pravopis, především problematiku *i-y* (například odstraněním toho zatěžování pisatelovy paměti, které je ze synchronního hlediska neodůvodnitelné). Svůj návrh jsem formuloval široce a pluralitně: podal jsem zásady návrhu reformy, již pokládám za minimální potřebnou optimalizaci českého pravopisu, i reformy podle mého názoru "maximalistické".

Na můj příspěvek polemicky reagoval Oldřich Uličný v *Češtináři*, 8, 1997-98, č.1 (dále: OU), který kritizuje i některé další autory publikující v *Češtináři* (jmenovitě je neuvádí), dále tu část učitelů češtiny, jejichž postoj k pravopisu a k českému psacímu systému je bližší postoji mému než postoji jeho. Kriticky se staví též k redakci *Češtináře* a k ÚJČ. Osobně je kritika zaměřena proti mně i proti "některým (nemnohým)" učitelům českého jazyka. Dalším příspěvatelem *Češtináře* a jeho redakci OU vytýká "lingvistické inženýrství". Proti pracovníkům ÚJČ se ve svém článku snaží argumentovat ve věcné rovině. Rovněž osobní se ani v tomto případě nevyhnul, ujišťuje však o pozitivních ("kolegiálních a odborné i lidsky korektních a i přátelských") vztazích mezi sebou a autory P93 z ÚJČ. Kromě těchto osobních a merita věci se netýkajících² glos přináší OU ve svém článku konkrétní kritiku 7-8% obsahu mé studie.

Jeho výtky se netýkají ústředního tématu mé práce, tj. konfrontace funkce náslovných majuskulí a minuskulí v substantivních apelativech v němčině a joty a ypsilonu v češtině.

OU kritizuje název mé studie a dále některé části mého pojednání o české psací soustavě, němčiny se již nedotýká; jde mu o jednu mou formulaci (kterou, jak ukázu, OU chybně cituje), o můj postoj k českému pravopisu, k "práci ÚJČ na *Dodatku k PČP*" (OU, s.21), k nepřítomnosti řešení tvaroslovné problematiky v *Dodatku* a k stanoviskům OU k P93, o mou argumentaci ngramotností ne nevýznamné části Britů a Američanů (OU se ptá, "proti čemu" tato argumentace míří) a o jednu mou poznámku pod čarou.

Ve věci (ne)přehlednosti, (ne)soustavnosti, jednoduchosti a složitosti české ortografie argumentuju ngramotností značné části Američanů a Britů proto, že proti usoustavňování a zjednodušování českého pravopisu namítali někteří autoři - jak je obecně známo -, že existují složitější ortografie než český pravopis, především anglická.

Dodávám několik desítek let staré konstatování anglisty Viléma Frieda o anglickém pravopise a o míře jeho ovládnutí anglickými mluvčími:

"... jak naučit anglické děti plynně číst, působí nadále velké starosti britským vychovatelům a učitelům. Neustále vycházejí statistiky, které ukazují, že značná část dospívající mládeže a dětí národních škol zaostává ve čtení a není s to překonat velké potíže, které jsou důsledkem zřejmé nepravidelnosti anglického spellingu. Je tedy nadále tento výchovný problém závažnou a dalekosáhlou společenskou otázkou, protože tato pologramotnost poměrně velkého procenta anglické mládeže, pocházející většinou z řad dělnické třídy, je často degraduje v ... společenském postavení." (V.Fried, V stopách Shawovy závěti [Neboli o nejnovějších úvahách o anglickém pravopise]. *Philologica Pragensia*, 6, 1963, s.91).

Ani v USA to - podle mnohem novějších údajů - nevyhlíží s gramotností nijak růzově (obsah následujícího citátu postihuje ovšem mnohem komplexnější problematiku než zvládnutí pravopisu):

"... polovina ze 191 milionu dospělých je 'funkčně ngramotná' (neumí vyplnit formulář, poštovní poukázku, neorientuje se podle plánu atd.)..." (Světové sociální a vojenské výdaje, *Česká metanoia*, 1994, č.2, s.70; článek zpracován podle *The Christian Century*, listopad 1993.)

Stojím-li za předními českými odborníky (zejména za Z.Starym, autorem knihy "Psací soustavy a český pravopis", která je nejzrevrubnější českou prací pohlízející na českou ortografii ve světle teorie psacích systémů, a za P.Novákem, spoluautorem zásadních studií o českém pravopise), s nimiž jsem svou stať konzultoval a na něž jsem v ní - mnohdy polemicky - navázal, a za poslední českou i německou úpravou kodifikace pravopisu, neznamená to, že přijímám všechna stanoviska těchto teoretiků a upravovatelů (viz v dalším

textu). Můj postoj k psací soustavě se nepřeklenutelně liší od postoje OU, jenž ve věci českého pravopisu argumentoval "vnitropolitickými" důvody (Uličný, Kodifikace češtiny se dotýká kolektivních hodnot. *Mladá fronta Dnes*, 6.8.1994, s.6). Přesto jsem (na s.73 a 75 uvedené stati) v několika jednotlivostech připustil, že námitky OU postihly problematičnost jisté věci; v kritice kodifikace tvarů sloves druhé třídy ve školních P93 jsem se s OU dokonce ztotožnil.

Název mého článku *Pravopis: němčina před reformou, čeština po ní* odpovídal skutečnosti v době napsání a korektur, před kodifikováním upraveného německého pravopisu, k němuž došlo 1.7.1996. V *Češtináři*, 7, 1996-97, č.5, s.152, jsem uveřejnil věcnou poznámku o nové kodifikaci německého pravopisu. Dodávám, že i provedená mimá úprava německé ortografie je předmětem vzrušených diskusí. Žalobu odpůrců nových pravopisných pravidel zamítl 14.7.1998 Ústavní soud SRN.

I v dalších bodech se můžu proti stanoviskům OU obhájit:

OU píše: "... psaní sufixu -izmus, které *Dodatek* označuje za stylově příznakové; jde, dodejme, o expresivitu signalizující nižší styl. Dokladem toho je, že dnes už se stěží najde periodikum, které nepíše -ismus." Až na to, že *Slovo a slovesnost* (SaS) ponechává na autorech příspěvků, který z dvoj- či trojtvárů si zvolí, pouze vyžaduje jednotné psaní v celém článku. Grafické variantě -izm- dává přednost slovník *Nová slova v češtině* (Praha, Academia 1998; jeho podnázev ostatně zní *Slovník neologizmů*), uvádí ji před variantou -ism-. Psaní -izmus používá taky F.Daneš (snad ne jeden z autorů píšících "nižším stylem", nebo dokonce "podivínský nedouk", srovnej OU, s.20) ve svém překladu Beaugranda (SaS 1996, č.1, s.1-29). Když OU dodává, co podle něj znamená stylová příznakovost v případě slovtvorného sufixu -izm-, nedává najevo, zda jde o jeho chápání *Dodatku* (kde pro takovou interpretaci příznakovosti tohoto psaní opora není), nebo o jeho hodnocení tohoto způsobu psaní.

Nejkontroverznější asi působí můj návrh podstatného omezení y. Respektuju jiné pohledy na věc. Dokonce si myslím, že by bylo možné nalézt kompromisní řešení v rozšíření dublet jota / ypsilon na některé případy, kde se dnes připouští jen ypsilon. Je to nápad Pavla Rychlého z Dejvic (1993 nebo 1994: osobní rozhovor). Pavel Novák by považoval za vhodné, aby se v přehledu pravopisných zásad *Pravidel* uvedlo, že těm, komu vyhovují jednoznačná doporučení, se doporučuje z každé kodifikované dvojice či trojice pravopisných variant jeden určitý tvar (Novák 1993 nebo 1994: osobní rozhovor); ten by se podle mě mohl v slovníkové části *Pravidel* graficky zvýraznit. Novákovu iniciativu bych rád aplikoval i na problematiku i/y. Nečinilo by mi potíží akceptovat pravidlo, že tam, kde je dnes správný pouze

y, se pisatelům, kteří neradi vybírají z několika ortografických variant, doporučuje psát y i nadále.

Avšak na tom, co jsem v Čestínáři označil jako maximalistickou reformu (tj. zrušení y všude kromě y ve dvojicích dy, ty, ny), se dle svědectví Petra Sgalla shodla v 60. letech pravopisná komise čítající několik desítek členů a téměř jednomyslně tuto reformu přijalo lingvistické kolegium ČSAV (nakonec včetně V.Šmilaueru, vyjma dva členy). Jazykovědci v něm sdružení se podle P.Sgalla zavázali, že na méně výraznou reformu či úpravu nepřistoupí, protože by rozvířila veřejné mínění a jen o málo by snížila obtížnost výuky češtiny ve škole, ze které činí dnešní pravopis předmět do značné míry nezáživný. Reforma tehdy ztroskotala na odporu předsedy ČSAV (P.Sgall - J.Hronek: *Čeština bez příkras*. Praha - Jinočany, H&H 1992, s.131), kterým byl chemik F.Šorm.

Formulace "Maximální zakonzervování neutěšeného stavu v pravopise" (OU, s.20) skutečně "svědčí o autorově formulační nedostatečnosti" (ibid.). Autorem formulace, již Oldřich Uličný takto kritizuje, je Oldřich Uličný. Nepravdivě tvrdí, že autorem jsem já. OU mě chybně cituje, parafrázi vydává za citát. Napsal jsem totiž: "Maximální zakonzervování neutěšeného stavu, jak ještě před přijetím *Dodatku* doporučoval O.Uličný..." (s.72).

Neutěšený stav české ortografie kodifikované Pravidly z roku 1957 (P57) dokládám, a to o odstavec výš, než je úsek, kde takový stav konstatuju (obojí na s.72). Píšu tam dokonce i o "platném pravopisu". Takové extrémní případy jako psaní předpony vy- jako vi- i mezi uchazeči o univerzitní studium bohemistiky dokládají meze vstřebatelnosti platné ortografie pro aktivní uživatele jazyka. Na jiném místě své studie dokládám, proč je stav díky pravopisné úpravě dnes alespoň o něco utěšenější než dle P57.

Nepřipustit psaní -izt-, máme-li připuštěno -izm-, není narušením morfematického principu; i v češtině jde totiž o různé morfémy, jak jsem uvedl v citovaném článku (s.70) v souvislosti s němčinou, kde je tomu stejně; ze situace v němčině pro češtinu přímo nic nevyplývá, ale tato různost morfémů v češtině je věcný argument (neříkám apodikticky, že OU - srovnej jeho reakci, s.20 - "prostě nemá pravdu"). Podobně uvažovali zřejmě též kodifikátoři nových pravopisných pravidel. Teze OU by mohla být opodstatněná, kdyby [-ist-] bylo sřetením dvou morfů, nikoli morfem jedním, a kdyby totéž platilo i pro [-izm-]. Pak by [-is-] a [-iz-] mohly být alomorfy téhož morfému. Avšak např. i Eleonora Slavičková, jež morfematickou analýzu provádí "až k nejzazší hranici" (E.Slavičková, *Retrogradní morfematický slovník češtiny s připojenými inventárními slovníky českých morfémů kořenových, prefixálních a sufixálních*. Praha 1975, s.37), považuje -ist- za jeden morfém (ibid., s.151-153, kapitalista na s.152; stejně řeší tuto problematiku *Mluvnice češtiny 1*, s.265), podobně jako -ism- (Slavičková, s.386-387, kapitalismus na s.386). Také Zbyněk

Šiška pohlíží na [-izm-] jako na jeden morf a výslovně uvádí, že segment [m] z řetězu [-izm-] není samostatným morfem (Z.Šiška: *Bázový morfematický slovník češtiny*. Olomouc, Pedag.fakulta Univ.Palackého 1998, s.12).

Výslovností slova Kapitalismus proti uvedené tezi OU neargumentuju (jak se domnívá OU). Věci se zabývám pro souvztažnost faktu, že slovo tvorný sufix se v tomto slově liší od slovo tvorné přípony ve slově Kapitalisierung, s korespondencí foném - grafém: germanisté neodpovídají shodně na otázku, zda grafému s odpovídá vždy foném /z/: "U slova Kapitalismus, Kapitalist není jisté, zda jde o foném /z/, jehož znělost je ve spisovné výslovnosti neutralizována (neutralizace znělosti probíhá ve spisovné němčině na konci každé slabiky), nebo o foném /s/", jak píšu na s.70.

Průkazné výhody P93 oproti P57 uvádím, a to na s.72 a 73:

"Soustavnosti, snadnosti a náročnosti pravopisu, především při zkušenostech s P57, se významně dotýká úprava psaní velkých písmen... Nová kodifikace v P93 je nesrovnatelně přehlednější, uspořádanější a jednodušší než P57.

Dnešní úprava **Na Příkopě** (odlišně řeší problematiku 'výrazně obecných jmen' sborník ze semináře 'Město srozumitelné všem', konaného už po vydání P93; Pastyřík, 1995³, s.117n; *Dodatek* na to nereagoval) jako **Na Rokosce**, hostinec **Na Velké samotě** má nesporné výhody. Dříve se psalo buď v dnešní podobě (**Velká samota** = název usedlosti), nebo **Na velké samotě** ... V praxi jsme často nevěděli, jak psát.

K usoustavnění přispívají i velká náslovná písmena v názvech konkrétních základních a středních škol a fakult atd. Do systematizace zapadá i **indián** též ve významu **rudoch**."

Zároveň jsem kritizoval, jak P93 řeší některé jednotlivosti kodifikace majuskulí a minuskulí:

"Postrádám však řešení, jak psát **e/Eskymák** (P57: **Eskymák**), zda jako národ, nebo jako antropologickou skupinu. Sotva můžu být nadšen nepochopitelným protikladem **Senát USA versus francouzské národní shromáždění (S/sněmovna reprezentantů USA dle Senát USA, nebo podle sněmovna lordů Británie? N/národní rada SR? Řídíme se v tomto případě slovenským pravopisem?)** či nejasnostmi spojenými s psaním dalších zahraničních a historických institucí a orgánů."

Moje formulace, že "O.Uličný ze zásady neuvádí průkazné výhody P93 oproti P57", se vztahuje k usoustavnění psaní velkých písmen, jak naznačuje kontext: před tímto konstatováním jsem se totiž téměř celou stránku - odhlédneme-li od dvou poznámek pod čarou - zabýval výlučně otázkou majuskulí a minuskulí. Přiznávám však, že moje poslední

citovaná formulace není jednoznačná, takže mohl vzniknout dojem, že se vyjadřuju k celkovému postoji OU k P93.

Pro výklad OU, že píšu o jeho osobní předpojatosti vůči tvůrcům P93, není na jediném místě mého textu opora. Osobními vztahy se, na rozdíl od repliky OU, ve své studii nezabývám.

Z toho, že "lituji" naprosté nepřítomnosti úprav tvarosloví v *Dodatku*, neplyne, že nejsem informován o rozhodnutí, jak věc řešit. Jen toto rozhodnutí nepovažuju za bezproblémové.

K případným dalším glosám OU ad personam meam se nebudu vyjadřovat.

1) Diachronní problematikou české ortografie a normy psané češtiny jsem se zabýval v analýze *České pravopisné úpravy a diskuse od konce 18.století do 30.let 19.století*, vypracované pod vedením Alexandra Sticha. Její zkrácenou a upravenou verzi jsem 12.11.1997 přednesl pod názvem *Když byl Y Jeruzalémem češtiny* v Kruhu přátel českého jazyka, vedeném právě A.Stichem.

2) Starost, abych studentům Gymnázia v Chotěboři "nevnucoval" své názory na psací soustavu a na pravopis, je bezdůvodná, jelikož tam více než pět let pedagogicky nepůsobím. OU uvádí, že rukopis podobný mé stati uveřejněné v *Češtinář* nebyl přijat časopisem *Čeština doma a ve světě*; zbývá dodat, že tento časopis vydává katedra, kterou vede, a že jeho vedoucím redaktorem byl a je on sám.

3) Pastyřík, S.: V Brně také o urbanonymech. *Češtinář*, 5, 1994-95, s.117-119.

Redakce Jazykovědných aktualit se letos rozhodla položit těm členům Jazykovědného sdružení, kteří se v roce 1999 dožívají významného životního jubilea, dvě otázky, jež znějí takto:

Jaké máte plány ve svém dalším badatelském životě?

Co byste na základě svých dosavadních zkušeností z odborné, vědecké a pedagogické práce chtěla nebo chtěl poradit začínajícím mladým kolegům?

Děkujeme těm jubilantům, kteří odpověděli rychle a umožnili nám uveřejnit jejich myšlenky již v prvním dvojčísle letošního ročníku. Jsou to : doc. dr. Mikuláš Zatovkaňuk, CSc. (80 let), dr. Igor Němec, DrSc. (75 let), prof. dr. Jaroslav Hubáček, CSc., prof. dr. Ivan Lutterer, CSc., prof. dr. Stanislav Žaža, CSc. (70. let) a prof. dr. Zdenka Rusinová, CSc. (60 let).

Za odpovědi děkujeme a přejeeme k narozeninám zejména splnění všech záměrů, o kterých nám napsali, přejeeme i to, aby jim bylo dáno uchovat si všechny nezbytné předpoklady k jejich splnění: především zdraví a životní optimismus.

Toho času se zabývám tématem o jazykovém vyjádření emocí v ruštině a češtině s přihlédnutím k jiným slovanským jazykům. Orientuji se především na lexikální prostředky, a to na slova označující pojmy, na frazeologismy, na slova hodnotící, na slova emotivní, na slova emotivní metaforická aj.

I nadále je perspektivní kontrastivní výzkum jazyků a vzhledem k jeho praktické a teoretické hodnotě - kontrastivní výzkum bilingvální a polylingvální. Vděčným a aktuálním tématem je trilingvální popis východoslovanských jazyků, zejména v souvislosti s otázkami soužití několika jazyků v jednom státě, s otázkami státního jazyka, s problematikou rozvoje národních jazyků i kultur. Hlavní problém spočívá v tom, které jazykové funkce (tj. sféry použití jazyků) se v podmínkách bilingvismu realizují nebo nerealizují. Jinými slovy je to otázka funkční úplnosti či funkční neúplnosti. Omnifunkčnost každého z jazyků je zřejmě v mnohonárodnostním státě nedosažitelným ideálem.

Zůstává teoreticky nevysvětlitelným stupeň ovládnání dvou (a více) jazyků v podmínkách bilingvismu (polylingvismu).

Tato problematika šířeji souvisí s jazykovou interferencí, jejíž vysvětlení je v kompetenci psycholingvistiky v pojetí, které předmět této vědní disciplíny spatřuje ve zkoumání korelací mezi kategoriemi psychologickými a lingvistickými. Je oprávněně studovat problematiku jazykové interference v rámci speciálního úseku lingvistiky, pro nějž je obvyklý termín jazykové kontakty.

Neexistuje kvalitativní rozdíl mezi interferencí v pedagogických podmínkách a jazykovými kontakty v etnografických podmínkách.

Mikuláš Zatovkaňuk

Mým obecným pracovním plánem do dalších dnů je kontinuita s mou dosavadní badatelskou činností. Její konkrétní obsah je určen posláním velkých vědeckých slovníků a lingvistických časopisů, na jejichž redakci se podílím: jde o Staročeský slovník, Etymologický slovník jazyka staroslověnského, Naši řeč, Listy filologické a Občasník historických skupin ZB a R-3. Ke zmíněné kontinuitě ovšem patří pokračování v práci na individuálních lingvistických výzkumech s dosavadním zaměřením.

Zkušenosti ze své badatelské práce bych mohl využít k prospěšným radám začínajícím kolegům, kdybych znal jejich osobní předpoklady a pracovní podmínky. Aspoň obecně mohu poradit toto: aby se ve své činnosti nezaměřovali jenom na úzký obor svého zájmu, ale aby se přinutili také řešit problematiku, do které se jim moc nechce. Jenom tak si totiž osvojí širší rozhled, který je podmínkou hlubší lingvistické analýzy.

Igor Němec

Mé badatelské plány vycházejí z praktických možností jejich realizace - ze střízlivého odhadu podmíněného osobními zdravotními, věkovými a pracovními možnostmi. V mém případě (zejména po plánovaném skončení výkonu akademické funkce) je to především úmysl provést důkladnou analýzu své stále doplňované kartotéky slangismů a profesionalismů a zvážení možnosti přípravy dalšího slovníku, který by aktualizoval a doplnil Malý slovník českých slangů (1988). S tím souvisí i pokračování ve výzkumu teoretických otázek sociolektů. Vedle této tematiky mám v úmyslu sledovat a případně i dílčím způsobem zkoumat problematiku jazykové kultury v oblasti komunikace mluvené a snad i pokusit se

formulovat některé poznatky o korespondenci suprasegmentálních prostředků souvislé řeči a jejího hudebního ztvárnění ve vokální, zejména sborové hudbě.

Mladým kolegům jen velmi stručně: 1. Uchovejte si osobní motivaci k odborné práci, nacházejte v sobě dostatek nejen vytrvalosti a trpělivosti, ale i osobního potěšení z výzkumných a odborných aktivit a radosti z dílčích úspěchů. 2. Uchovejte si a rozvíjejte schopnost žít plným harmonickým životem, navazujte hlubší přátelské styky jen s těmi, jichž si můžete vážit nejen v oblasti odborného snažení a vědění, ale i jako lidí příkladných v občanském životě.

Jaroslav Hubáček

Nejsem a nikdy jsem chválabohu nebyl workoholik.

Selský rozum mi napovídá, že po sedmdesátce měl by už i vědátor odejít na vejmíně, pokud si nechce na stará kolena ještě více pokazit svůj image u nastupujících generací. Z časů mladosti mi zůstalo několik nesplněných úkolů, které s filologií nesouvisí, anebo jen volně, a jim bych se rád věnoval.

Začínajícím kolegům doporučuji, aby se nezpěchovali dát si občas poradit od zkušenějších, ale přitom nikdy nerezignovali na svůj vlastní úsudek, jakkoli odlišný od pravd obecně tradovaných.

Ivan Lutterer

Pokud lze mít v mém věku a při mém zdravotním stavu nějaké plány pro další badatelskou aktivitu, rád bych se zaměřil na prohloubení průzkumů různých cizojazyčných vlivů (německých, latinských, řeckých a jiných), které ve vývoji češtiny a ruštiny oddálily vzájemně oba jazyky lexikálně, gramaticky i po stránce jazykového ztvárnění různých mimojazykových situací. S tím souvisí i záměr věnovat pozornost konfrontační (rusko-české) analýze komunikativních funkcí, resp. sémantických struktur, a funkčně ekvivalentních prostředků, jimiž se tyto struktury v porovnávaných jazycích vyjadřují. S brněnskými kolegy bohemisty se pak hodlám účastnit encyklopedického zpracování lingvistické terminologie (v oblasti modality).

Začínajícím mladým kolegům bych chtěl poradit tři věci:

1. Je důležité mít především dobré jazykové vybavení: vedle dokonalé znalosti mateřského jazyka je pro nadějného lingvistu nezbytná znalost (alespoň) dvou světových jazyků. Jako slavista se přimlouvám, aby v tomto počtu byla zahrnuta ruština: jako absolvent klasické filologie pak volám po tom, aby mladí lingvisté pronikli i ke zdroji evropské kultury - k prohloubené znalosti jazyků antických, alespoň latiny.

2. Mladí pracovníci by se měli snažit, aby jejich práce - vědecká či pedagogická - odpovídala ve vyvážené míře dvěma požadavkům, a to: byla na jedné straně opřena o spolehlivý a průkazný materiálový základ, na druhé straně pak o jeho solidní a přesvědčivé teoretické zvládnutí.

3. Budou-li formulovat a předkládat výsledky svého poznání čtenářům a posluchačům, ať už v písemné, či ústní podobě, necht' jsou si vědomi toho, že dobře promyšlená, jasná a srozumitelná struktura výkladu, dostatek výstižných a názorných příkladů a správný spisovný jazyk při přednesu svědčí o kvalitách autora více než matně a nevýrazně přednášené materiálové podrobnosti nebo improvizované teoretizování.

Stanislav Žaža

Jelikož pracuji se svými kolegy na grantu slovníku, jemuž se mi podařilo dát při našich diskusích jméno - *Čeština v jazykovědných pojmech* -, je naším společným cílem jeho zdárné dokončení. Nějakou dobu se zabývám také deminutivy a jejich významy v komunikaci. Chtěla bych i tuhle práci shmout a dokončit. Nejraději ze všeho si dělám výpisky z literatury se svými reakcemi a polemickými poznámkami, některé z nich se pak ocitají v mých výběrových přednáškách, z něčeho je stať. Na tohle mám teď bohužel málo času, ale doufám, že v budoucnu ho budu mít víc. Plánuj by bylo ještě víc, ale jubilea vedou člověka ke skromnosti.

Myslím, že není nutno sdělovat zkušenosti za každou cenu. Ze sdělování zkušeností se stává u starších lidí často přímo vášeň a bývají pak pro své okolí dost obtížní. Nejcennější jsou pro každého vlastní zkušenosti, s jejichž získáním je spojena i nějaká osobní historie, nějaký zážitek. Lhala bych však, kdybych řekla, že neradím vůbec, je to v takové situaci, kdy vidím chybu nebo bezradnost a kdy jsem o radu požádána, a především, kdy poradit umím. Jinak si cením u každého mladého kolegy samostatnosti a respektuji to, k čemu se dopracuje vlastní iniciativou. Spíš tedy mladé kolegy jen prosím, aby se nenechali unést vědeckou prací natolik, že by si nevěšimali v naší společnosti různých nebezpečí. Je jich ještě bohužel dost. Prosím je, aby hlídali svobodu a otevřenost bádání a kvalitu akademického

života vůbec, aby v tom nespolehali na politiky. Ti cenu toho, o čem mluvím, často neznají a ani znát nemohou. Aby nedopustili, aby jejich vědní obor posloužil jako nástroj k poškození jakékoli skupiny lidí. Že takovým oborem může být i lingvistika, je patrné ve slovanském světě i jinde víc než zřetelně. Neměli by dopustit, aby se z jejich práce stalo něco sice exaktně měřitelného, ale jen chladně technicistního, jazyka používají přece živí, cítící lidé. Aby se z jakkoli hlubokého ponoru do zkoumaného problému dovedli vždy vrátit do světa ostatních a neztraceli pro detail celý širý horizont života. A ať budou učit kdekoli, neučí jen jazyku, učí vztahu ke kultuře vůbec. Jako takoví musejí být nositeli nejen znalostí, ale především etiky. To, že bez ní kultura není kulturou a ani věda vědou, je celoživotní a každodenní bolestně zjišťování. Znalosti i mravnost lze získat od vlastních dětí, od žáků a studentů především po dobrém a v klidu, hlavně však vlastním příkladem. Že uvést tuto už téměř frázi v život je pěkná dřina, to ví každý, kdo to zkusi. Já jim k tomu přeji hodně štěstí a vytrvalosti.

Zdenka Rusínová

VII. a VIII. kolokvium mladých jazykovedcov v Modre – Piesku

Tento příspěvek se týká dvou drobných lingvistických konferencí, které pořádá každoročně od roku 1990 Slovenská akademie věd. Tyto konference, nazývané Kolokvia mladých jazykovedcov, se vždy konají na podzim v rekreačním objektu bratislavské univerzity v Modre – Piesku. Účelem akcí je, aby začínající lingvisté seznámili ostatní účastníky s výsledky své vědecké práce, získali možnost publikační činnosti, neboť z konference je vydáván sborník s opublikovaným plným zněním příspěvků, a našli mezi svými „vrstevníky“ vědecké kolegy. Ačkoliv v názvu kolokvia je uvedeno adjektivum *mladý* a v podmínkách účasti jsou zájemci upozomeni, že akce je zaměřena na začínající lingvisty, nezřídka je mezi účastníky až deseti či patnáctiletý věkový rozdíl. Důvod je nasnadě – účastníci se rádi vracejí „na místo činu“, aby se setkali se svými kolegy a známými z různých měst a zemí. Mezi účastníky převládají Slováci, Češi a Poláci, ale přijíždějí i lingvisté z jiných zemí, například slavisté z Rakouska, Švédska, USA, Švýcarska, Ukrajiny a Ruska.

VII. kolokvium se konalo ve dnech 3. - 5. prosince 1997. Kolokvium zahájila 3. prosince po desáté hodině ranní Mira Nábělková, hlavní organizátorka akce. Srdečně uvítala všechny účastníky a seznámila je s programem konference. Po M. Nábělkové uvítal účastníky Slavo Ondrejovič, předseda jazykovědného sdružení. První tematický blok, týkající se historického vývoje jazyka, otevřel svým referátem Peter Žeňuch (Slavistický kabinet SAV Bratislava). Příspěvek se nazýval *Rukopisné spevníky 16. - 19. storočia v archívoch v Užhorode a vo Lvove* a autor v něm seznámil posluchače nejen s charakteristikou různých kancionálů, ale i se stavem rukopisů v jednotlivých archívech. Ve druhém příspěvku *Výskum lexiky administratívno-právnych písomností z predpisovného obdobia* Miriam Sitárová (JÚLŠ SAV Bratislava) analyzovala korpus zápisů ze soudních jednání z 16. - 18. století v Trnavě. Autorka se zaměřila na pojmenování osob v úředním styku. Šestnáctého století se týkal i příspěvek prvního neslovanského účastníka kolokvia, M. Lauersdorfa (University of Kansas Lawrence). Marek Lauersdorf se v příspěvku *Kultúra slovenčina administratívno-právnych textov 16. storočia* zaměřil na fonologickou a morfológickou analýzu sto padesáti dvou textů ze šestnáctého století. Blok uzavřela Miloslava Vajdlová

(ÚJČ AV ČR Praha) příspěvkem *Ze staro českého slovníku*. V referátu se zamýšlela nad substantivizovanými adjektivy označujícími dávky, daně, poplatky ap.

Druhý blok zahájila polská lingvistka Katarzyna Zawilska (Instytut filologii polskiej WSP w Olsztynie) referátem *Toruńskie gazety rękopiśmienne jako źródło badań filologicznych*. Jako druhá vystoupila Zlataše Braunšteínová (ÚJČ AV ČR Praha). Ve svém příspěvku *Přirovnání ve staré češtině* se snažila vyřešit otázku, zda je možné ve staré češtině nalézt prvky, ze kterých vznikla dnešní ustálená spojení. Giorgio Cadonini (FF UK Praha) v referátu s názvem *Před tvorbou furlánské odborné terminologie. Smysl a strategie uplatnění menšinového jazyka ve vědecké praxi* seznámil účastníky s historií furlánského jazyka a dále se zaměřil na vznik a tvorbu furlánské lingvistické terminologie. Zuzana Čížiková (FF Belehrad) zaujala účastníky rozбором řeči literárních postav v referátu *Reč sedliackych postáv v dielach dolnozemských autorov*. Monika Glucková-Szábóová (KVŠP Ostrihom) charakterizovala v příspěvku *Slovenské učebnice v Maďarsku v rokoch 1918 - 1920* historii učebnic slovenštiny na Slovensku a v Maďarsku a pokusila se o jejich srovnání. Szabolcz Simon (FF UK Bratislava) porovnal v příspěvku *K výskumu jazyka maďarskej tlače na Slovensku* jazykové prvky maďarských novin, které vycházejí v Maďarsku, a těch, které vycházejí na Slovensku. Eva Frühaufová (PdF UP Prešov) se zaměřila na jazyk slovenských Rómů. V příspěvku *Interferencia vo fónických systémoch slovenčiny a rómčiny* charakterizovala vliv šarišského nářečí na rómštinu.

Úvodní referát třetího bloku přednesl Milan Harvalík (ÚJČ AV ČR Praha). V příspěvku *Exonyma a jejich fungování v jazyce* rozlišil exonyma od toponym, pokusil se najít kořeny jejich odlišení a vypracovat přehled typů. Ľubor Králik (JÚLŠ SAV Bratislava) se ve svém vystoupení *Z problematiky preneseného používania etnoným v slovenčine* zamýšlel nad vývojem významu etnonym a tento proces demonstroval na substantivu *taťar* a jeho odvozeninách. Jaromír Krško (FHV UMB Banská Bystrica) přednesl referát *Toponyma v komunikácii malých sociálnych skupin*, v němž se zabýval problematikou užívání toponym v dětských a mládežnických mikrosocietách. Onomaziologické problematiky se týkal i příspěvek *Nový typ názvov firem*, který zpracoval Pavol Odaloš (PdF UMB Banská Bystrica). Zamýšlel se nad tím, jaké slovotvorné jednotky se v současné době nejčastěji využívají ve jménech firem. Závěrečný příspěvek dne, *Rozpoznávanie textu pomocou počítača*, přednesl Juraj Štefanovič (EF STU Bratislava).

4. prosinec, druhý den lingvistického kolokvia, zahájil Markus Giger (Slavistický seminář Zürich) referátem *K typologickému postavení homí lužické srbštiny mezi západoslovanskými jazyky*. Autor provedl srovnání deklinace substantiv českých a homoluzickosrbšských a zjistil rozdíly ve variabilitě koncovek. Vídeňská slavistka Ursula

Doleschal přednesla ruský referát na téma *Nesklonnosť v slovanských jazykoch*. Centrem jejího zájmu byla nesklonnost v ruštině, češtině a slovenštině a nominativ jmenovací jako element úzce související s nesklonností. Wiesław Stefanczyk (Uniwersytet Jagielloński Kraków) obeznámil účastníky s problematikou vokativu. Jeho referát *Funkcje vocativu we współczesnej polszczyźnie* byl zaměřen na používání páteho pádu v polském jazyce. Carlos Alonso Hidalgo (FHPV PU Prešov) zaujal všechny lingvisty referátem *Sloveso ako jeden z možných prívlastkov podmetu*. Jana Wachtarczyková (JÚLŠ SAV Bratislava) se soustředila na problematiku normy a dynamiky jazyka v teoretickém příspěvku *Niektoré teoreticko-metodologické problémy skúmania dynamiky vývoja súčasného jazyka*. Blok uzavřel Pavel Brunda (OPF SU Karviná) didakticko-lingvistickým příspěvkem *Obchodní případové studie*.

Druhý blok otevřeli zajímavými příspěvky Drago Unuk (PF Maribor) *Besedotvorje v zahodnih preških govorih* a polská lingvistka Marie Magdalena Nowakowska (Łódź) *Slowotwórcze i leksykalne formacje będące nazwaniami osób wykonujących czynności zawodowe*. Ludmila Liptáková (PdF PU Prešov) zaujala všechny přítomné referátem *Okazionálna slovtvorba*, ve kterém analyzovala slovtvornou motivaci okazionalismů zachycených v mluvené řeči. Blok zakončil Švéd Morgan Nilsson (Göteborg) referátem *Porovnanie fonologických podmienok vokalizácie neslabičných predložiek v češtine a slovenčine z hľadiska rekčnej fonológie*. Všiml si pozic, ve kterých dochází k vokalizaci předložky v závislosti na jejím okolí a ve kterých v závislosti na rozhodnutí mluvčího.

Třetí blok zahájil Miloš Mičoch (PdF UP Olomouc) referátem *Současná česká žurnalistika a její lingvistická reflexe*. Všiml si odlišného náhledu na žurnalistiku před rokem 1948, po roce 1948 a po roce 1990 a jazykové charakteristiky periodik jednotlivých etap. Juliana Beňová (FF UK Bratislava) hovořila v referátu *Z problematiky kultúry reči* o ortoepické normě, její kodifikaci a o kultuře řeči na jevišti SND. Referát *Komunikace v reklamě* přednesl místo nepřítomné Moniky Javorské její kolega Jiří Mezulánik (OPF SU Karviná). Autorka se soustředila na problematiku barvy, kontrastu a hudební složky reklamy, zamýšlela se rovněž nad využitím současné reklamy ve výuce budoucích manažerů. Lujza Urbancová (FHV UMB Banská Bystrica) se v příspěvku *Jazyk inzerátov* zabývala jazykovými prostředky a strukturou inzerátů. Pátá vystoupila Lucie Hašová (ÚJČ AV Praha) s referátem *O posloupnosti témat v běžném rozhovoru*. Blok zakončila Olga Škvareninová (FF UK Bratislava) příspěvkem z oblasti neverbální komunikace *Proxemika - základný modifikátor dialógu*.

Poslední blok toho dne byl zaměřen především na konvergenci jazyků. Marta Bystrianska (FHPV PU Prešov) si všimla morfologického a slovtvorného vlivu

francouzštiny na slovenštinu. Svůj referát nazvala *Galicizmy v slovenčine. Vzťah morformatickej a slovtvornej štruktúry*. Tematika galicizmů se objevila rovněž u Olgy Orgoňové (FF UK Bratislava) v referátu *Kvantitatívna charakteristika galicizmov v slovenčine*. O vztahu francouzštiny a slovenštiny pojednala Monika Koncová (JÚLŠ SAV Bratislava), která se specializovala na srovnání názvů barev ve francouzštině a jejich ekvivalentů ve slovenštině. V příspěvku *Názvy farieb a farebných odtieňov v slovenčine a francúzštine (stav, dynamika a komparatívne súvislosti)* poukazovala na různé způsoby pojmenování barev. Wojciech Sowa (Uniwersytet Jagielloński Kraków) ve svém příspěvku *Keltské výpožičky v latinčine* upozornil na vliv keltských jazyků na latinu. Poslední příspěvek bloku a zároveň i dne zpracovala Xénia Činčurová (FHPV UP Prešov). Tento ne zcela lingvistický příspěvek *Prírodný priestor a motív domova v Hečkovom Červenom víne a v Reymontových Sedliakoch* byl věnován stanovení archetypálních obrazů prostředí.

Třetí den kolokvia začal referátem tří autorek - Albeny Rangelové, Zdeny Opavské a Zdeňky Tiché (ÚJČ AV Praha), který přednesla A. Rangelova. Příspěvek *Jednojazyčné slovníky při výuce mateřštiny* představil zajímavý projekt dotazníkového průzkumu. Ladislav Janovec (PdF UK Praha) zpracoval téma *Užití programu Concorde při tvorbě autorských slovníků*. Cílem jeho referátu bylo seznámit účastníky s novým typem softwaru vhodným pro lingvistická bádání na menších textových korpusech. Vladimír Benko (PdF UK Bratislava) a Alexandra Rajčanová (JÚLŠ SAV Bratislava) se ve společném příspěvku *Lokalizácia softvérových produktov. Jazykovedný pohľad* zabývali komplexní problematikou lokalizace pomocí softwaru. Využití počítače pro lingvistické účely se týkaly i poslední dva referáty bloku - *Automatické určovanie obsahu odborného textu* Karola Furdíka (FEI TU Košice) a *Automatická fonemická transkripcia v slovenčine a spôsoby kódovania* Jozefa Ivaneckého (FEI TU Košice).

Druhý blok se týkal etnografie a dialektologie. Juraj Zajonc (Etnografický ústav SAV Bratislava) zpracoval téma *Tradičný názov ako východisko skúmania omentálnych motívov*; zaměřil se zejména na ozdoby krajek. Katarína Balleková (JÚLŠ SAV Bratislava) podala v příspěvku *Z pradiarskej a tkáčskej terminológie* přehled základních tkalcovských a přádelnických termínů a charakterizovala projekt, jenž v současné době připravuje - slovník tkalcovského a přádelnického slangu. Aneta Lalíková (JÚLŠ SAV Bratislava) přednesla referát *Neurčité zámená v nárečiach*. Dialektologie se týkal i příspěvek Gabriely Múcskové (FF UK Bratislava) *"Normálne" či "po slovensky"*. Na základě anket lingvistka zjišťovala, jak často používají lidé spisovný jazyk a nářečí. Dále zjišťovala, které výrazy ze spisovného jazyka považují běžní uživatelé jazyka za nářeční a které výrazy nářeční naopak za spisovné.

Poslední blok referátů zahájila Wirginia Miroslawska (Polský inštitút Bratislava) prací na téma *Podoby ženských priezvisk v poľských a slovenských nárečiach*. Zabývala se formanty, kterými se vytvářejí ženská příjmení od mužských, a porovnáváním přechylovacích procesů v polštině a slovenštině. Bohumil Vykypěl (ÚJČ AV Brno) vystoupil s referátem *V rekonstrukci staropruské sociální terminologie (šlechtické tituly)*. Blok zakončila Antonina Grigoraš (PdF Kyjev) referátem *Vzaimodejstvije rozličnych prijmov avtorskoj interpretacij frazeologizmov v gazetnych tekstach (na materiale ukraïno- i russkojazyčnoj pressy Ukraïny)*.

VIII. kolokvium proběhlo 25. – 27. listopadu 1998 a vystoupilo na něm se svými referáty padesát devět účastníků.

Akci opět zahájili Pavol Odaloš a Mira Nábělková, kteří přivítali všechny zúčastněné a vyjádřili svoji radost nad tím, že počet referujících stále stoupá. V souvislosti s tím připomněli i dřívější kolokvia a upozornili na zvětšující se rozsah sborníků.

S prvním příspěvkem vystoupil Markus Giger (Slavistický seminář Züriech). Jeho referát se jmenoval *Několik poznámek k slovenské syntaxi z typologického hlediska*. Wojciech Sowa (Uniwersytet Jagielloński Kraków) přednesl příspěvek *Slovenské súci a latinské sons*. O latině pohovořila i Ludmila Buzássyová (FF UK Bratislava) ve své práci *Princípy prirodzenej morfológie v deklinačnom systéme latinčiny (pokus o interpretáciu tretej deklinácie)*. Bohumil Vykypěl (ÚJČ AV Brno) se věnoval kategorii rodu v referátu *K morfológii slovanského neutra (svědectví staré pruštiny o nominativu a akuzativu singuláru o-kmenů)*. Poslední příspěvek prvního půldne, *Jazyková kultura*, přednesla Juliana Beňová (FF UK Bratislava).

Po obědě zahájil přednášky Ľubomír Kováčik (PdF UMB Banská Bystrica). Jeho příspěvek se nazýval *Mytologický aspekt v diele P. Kellnera-Hostinského*. Peter Žeňuch (Slavistický kabinet SAV Bratislava) vystoupil s referátem *K niektorým problémom výskumu paraliturgickej piesňovej tvorby na východnom Slovensku*. Xénia Činčurová (FHPV UP Prešov) seznámila posluchače s výsledky své práce *Priestor v ľudovej rozprávke*. Miloslav Vojtko (FF UK Bratislava) pohovořil o textové problematice v práci s názvem *Sémantika Hviezdoslavovho textu*. Problematice textu se věnovala i Soňa Schneiderová (FF UP Olomouc) v příspěvku *Intertextovosť ve filozofickém diskurzu*. Michaela Chorváthová (ÚSL SAV Bratislava) pohovořila na téma *Preklad neštandardných foriem angličtiny do slovenčiny*. Zuzana Hlavatá (FF UP Prešov) se věnovala tématu *Štatút detského slova v slovenčine*. Druhý blok přednášek ukončila Mariana Stejskalová (PdF UMB Banská Bystrica) referátem *Znaková podstata detskej reči*.

Třetí a poslední blok vystoupení uvedla Ingrid Majeriková (FF UP Prešov) prací na téma *Zvieratá v slovenskej a poľskej frazeológii*. Alexandra Hribíková (JÚLŠ SAV Bratislava) se věnovala tématu *Expresivita v historickej frazeológii*. Syntaxi se zabývala Antonina Grigoraš (PdF Kyjev) v příspěvku *Sintaksičeskiye prijmomy avtorskoj interpretacij frazeologizmov (na materiale sovremennoj pressy Ukraïny)*. Miloš Mičoch (PdF UP Olomouc) přednesl referát na téma *Titulek ve sportovní žurnalistice*. Kamila Karhanová (FF UK Praha) pohovořila o tématu *Žánr cestopisu v novinových sloupcích Václava Klause*. Lujza Urbancová (FHV UMB Banská Bystrica) provedla analýzu jazyka seznamovacích inzerátů v příspěvku pod názvem *Inzeráty II*. Čeněk Hajný (PdF UK Praha) všechny zaujal příspěvkem *Syntaktické nepřesnosti reklamních textů*. Poslední referující tohoto bloku a zároveň i tohoto dne byla Katarína Balleková (JÚLŠ SAV Bratislava) s prací na téma *Charakteristika zliechovského nárečia I. Hláskoslovie a tvaroslovie*.

Čtvrteční blok zahájila Miloslava Vajdlová (ÚJČ AV ČR Praha) referátem *Kulturně-historické pozadí významů staročeských substantiv předsieň, předsienie*. Katarzyna Zawilska (Instytut filologii polskiej WSP w Olsztynie) se zabývala tématem *Rukopisy 17. a 18. storočia*. Zlataše Braunšteínová (ÚJČ AV ČR Praha) pohovořila o problematice *Odkazující výrazy ve staročeských textech*. Historické češtině se věnovala i Alena Černá (ÚJČ AV ČR Praha) v příspěvku *Ke způsobu vyjádření velké míry u adjektiv ve staré češtině*. Milan Harvalík (ÚJČ AV ČR Praha) seznámil účastníky s tvořením anoikonym v práci *K jednomu slovoformnému typu u českých anoikonym*. Jaromír Krško (FHV UMB Banská Bystrica) přednesl referát *Hranica medzi apelatívami a propriami a písanie predložkových terénnych názvov*. První blok tohoto dne završila Michaela Lašťovičková (ÚJČ AV ČR Praha) příspěvkem *Abstrakt*.

Jako první referující druhého bloku vystoupila Mária Šimková (JÚLŠ SAV Bratislava) s prací *Lexikografické spracovanie častíc*. Iwona Kosek (Instytut filologii polskiej WSP w Olsztynie) zaujala posluchače referátem *O niekterych przymkach homonymicznych*. Jozef Štefánik (FF UK Bratislava) pohovořil na téma *Detský bilingvismus*. U podobného tématu zůstala i Hana Marešová (PF UK Olomouc) v příspěvku na téma *Problematika bilingvismu*. Juraj Rusnák (FVPV PU Prešov) v referátu *O dramaturgii komunikačných rituálov: insígnie, dekorácie, rekvizity* objasnil základní termíny sledované oblasti. Maria Magdalena Nowakowska (Łódź) seznámila lingvisty se slovoformným příspěvkem na téma *Nazwy łódzkich firm zajmujących się turystyką*.

V odpoledním bloku vystoupila Marta Bystrianska (FHPV PU Prešov) s příspěvkem *Onomaziologické symetrie a asymetrie pri prekladoch právnických textov z francúzštiny do slovenčiny*. Mezijazykovým kontaktům se věnovala Zuzana

Miškovicová (FF PU Prešov) v práci na téma *Slovensko-srbské jazykové kontakty*. Darina Hladová (FF UP Olomouc) se zabývala tématem *Problematika lexikální synonymie se zřetelem k historické slovní zásobě*. Adriana Rajnohová (FF UMB Banská Bystrica) seznámila účastníky s tématem *Problémy so synonymickou reláciou*. Lucie Hašová (ÚJČ AV ČR Praha) přednesla referát *O životopisném vyprávění*. Greta Lemanaite (Uniwersytet Jagielloński Kraków) pohovořila na téma *Rola diminutív w opowiadaniach dzieci litewskich*. Jana Klímová (ÚJČ AV Praha) zakončila blok referátem *Počítačové zpracování odvozování českých slov (především deminutiv)*.

Druhý blok zahájila Zdena Opavská společnou prací autorek Albeny Rangelové, Zdeny Opavské a Zdeny Tiché (ÚJČ AV ČR Praha) *Uživatelské aspekty výkladového slovníku (zhodnocení předběžných výsledků)*. Jana Wachtarczyková (JÚLŠ SAV Bratislava) se věnovala problematice *Jazyk a dáta. Nové možnosti seberealizace jazyka v počítačovom diskurze*, součástí jejího příspěvku bylo i zamyšlení nad komunikací e-mailu. Karol Furdík (FEI TU Košice) přednesl referát *Pravdepodobnostné modelovanie vzniku a vývoja jazykových štruktúr*. Jitka Janíková (FF UK Praha) se věnovala fonetice v práci *Některé aspekty melodie zjišťovací otázky a neukončené výpovědi v češtině (s využitím počítačové syntézy)*. Eva Podráská (PedF UK Praha) pohovořila na téma *První výsledky počítačového zpracování autorského slovníku Františka Nepila*. Posledním referujícím byl Boris Lehečka (ÚJČ AV ČR Praha), který vystoupil s referátem *Česká diachronní lexikografie a počítače*.

Poslední den zahájil Ľubor Králik (JÚLŠ SAV Bratislava) práci na téma *Ku vzťahu etnického a konfesionálneho (na slovenskom jazykovom materiáli)*. Szabolcz Simon (FF UK Bratislava) vyvolal bouřlivou diskusi příspěvkem *Maďarská inteligencia na Slovensku a jazykový zákon*. Ladislav Janovec (PedF UK Praha) se zabýval autorským jazykem v referátu *Z autorského slovníku Jaroslava Seiferta – sémantická charakteristika a použití zájmen JÁ a MY v některých sbírkách*. V problematice autorského jazyka se pohyboval i referát Lenky Haasové (PedF UK Praha) *Sémantické třídy u Jaroslava Seiferta*. Blok zakončil svým teoretickým vystoupením na téma *Proti teorii jazykového znaku. Proti teorii intencie sloviess. Proti definovaniu slov pomocou databáz. Proti syntaktickým kategóriám* Carlos Alonso Hidalgo (FHPV PU Prešov).

Poslední blok byl z větší části věnován dialektologii. Ľubica Dvornická (JÚLŠ SAV Bratislava) jej zahájila referátem *Dechtické nárečie*. Tomáš Bánik (UKF Nitra) v tematice pokračoval v referátu nazvaném *Z dialektológie*. Dialektologickému tvarosloví se věnovala Aneta Lalíková (JÚLŠ SAV Bratislava) v příspěvku *Zámená v slovenských nárečiach*. Martina Čeripková (FF PU Prešov) nazvala svůj příspěvek *Slovenská dialektológia*. Anita

Murgašová (Slavistický kabinet SAV Bratislava) pohovořila na téma *Problematika niektorých syntaktických konštrukcií v slovenčine a poľštine (v goralských nárečiach Spiša)*. Polská lingvistka Sybilla Budzińska (Wrocław) přednesla referát *Serbsko-chorwackie i polskie onomatopeje i wykrzykniki*. Poslední referující celého kolokvia byla Lidia Wiatrowska s příspěvkem *Przewidywanie pary aspektowej w językach slowiańskich (na materiale polskim i serbsko-chorwackim)*.

Kolokvia probíhají v přátelské neformální atmosféře, pro mladé lingvisty je přínosná bohatá diskuze, ale i nově navázané odborné i přátelské vztahy. Ve volných chvílích účastníci navštěvují i nedalekou Zochovu chatu, nebo posedí nad skleničkou dobrého vína či piva v objektu univerzitní chaty. Kolokvia opouštějí se slibem, že se na ně budou v příštích letech znovu vracet.

Ladislav Janovec